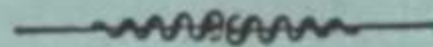

ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՄՐՏԱԲԱՑ ԻՕՄՔԵՐ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԻՆՆԱՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Ս Ո Յ Ի Ա

Տպագր. Պ. Պալըզնեան

1932

ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

ՄՐՏԱԲԱՅ ԻՕՍԳԵՐ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԻՆՆԱՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Ս Ո Յ Ի Ա

Տպագր. Պ. Պալըզնեան

1932

ՄՐՏԱԲԱՅ ԽՕՍՔԵՐ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ,

Քեզ կ'ուզվեմ խօսքս, աւելի ճիշտ, սրտէ սիրտ կ'ուզեմ խօսակցիլ Քեզ հետ, լսէ՛ քու մէկ զաւկիդ անկեղծ արտայայտութիւնը:

Տասնևեօթը տարի է կ'ապրիմ նոր շրջան մը, 1915ի հայ մտաւորականներու ջարդէն հրաշքով միայն ազատուած, Վարուժանի, Չէօկիւրեանի, Շահրիկեանի, Ջաքարեանի, Մարզպետի և ուրիշներու հետ՝ թուրք ստիկանական ցանկերուն մէջ անցած, տարազրութենէն ա՛միսներ առաջ փնտռուած, բախտին մէկ խաղովը իբրև Գէորդ Մեսրոպ աներոջս ձերբակալութեամբ ու դէպի Այաշ քարտուձով ես ինքս փրկուած, վազանցուկ ձերբակալութիւններէ ետք լուրջ միջնորդութիւններու շնորհիւ ազատ թողուած, թուրք՝ գեհեհէն դուրս եկեր եմ ու կ'ապրիմ ցարդ: Այն օրէն՝ Գրամը Սիլասիի բանտէն ազատ թողուած օրերէս՝ ուխտեր եմ միմիայն Քեզ համար ապրիլ, նուիրել Քեզ իմ նոր կեանքի օրերը: Իբրև ընտանիքի հայր, իբրև ամուսին, իբրև անհատ իմ պարտքերը նկատեր եմ երկրորդական, աւագ պարտքս նկատելով Քե՛զ ՄԱՌԱՅԵԼ:

Ձեմ գիտեր ո՛րքան կրցեր եմ հաւատարիմ մնալ իմ

ուխարին, ո՛րքան կրցեր եւ իսկական ծառայութիւն մը բերել Բեզ, բայց կը ցանկամ Բու անկաշկանդ դատողութեանդ յանձնել, գնահատութեանդ թողուլ ինչ որ ջանացեր եւ ընել: Եթէ սխալ գործած եւ այդ, իմ յանցանքն է, իմ տկարութեան վերագրելի, անփորձութեան կամ ագիտութեան արդիւնք, իսկ ինչ որ գնահատելի ու դեղեցիկ, օգտակար ու արդիւնաւոր ցոյց տուած եւ, այդ իմ ցեղային առաքինութեան, հայրերէս ժառանգած յատկութիւններուն, Բո՛ւ, հայ ցեղի՛դ կը պարտիմ, իբրև ամէնէն տկար, ամէնէն աննշան մէկ զաւակդ:

Հայ ժողովու՛րդ, Դուն պիտի ըլլաս իմ դատաւորը: Ծիշա է, իբրև հայ մտաւորականներէն մին, դարերէ ի վեր իր անշնորհք ու անարժան ցեղակիցներէն՝ մէկ քանիններէն հալածուած, անգոսնուած, զրպարտուած, մասնուած ու սպաննուած հայ մտաւորականներու փաղանդին է՛ն բախտաւորներէն մէկը, աննշանը, ես ալ իմ ճամբուն վրայ հանդիպեր եւ հալածիչներու, զրպարտիչներու, սեւացնողներու և իմ քայլերուս առջև թռւմք ու ամբարտակ կանգնող ցեղակիցներու, բայց ես ճակատաբաց Բեզ պիտի բանամ իմ սիրտը, Բեզ պիտի ըսեմ թէ ի՞նչ ուզեցի ընել, ի՞նչ և ի՞նչպէս ըրի, ու ի՞նչ արդիւնք ստացայ: Հրապարակային սրտաբաց յայտարարութիւն մը, համարատուութիւն մը մէկ զաւկիդ կողմէ:

Հայ ժողովուրդ, գԲեզ կ'երեւակայեմ Բու ամբողջութեանդ մէջ, գիտեմ որ Բու մէջ կրնան գտնուիլ և կան իմ անձը բամբասողները, իմ գործն անտեսողները, զիս վարկաբեկել ցանկացողները, բայց կը հաւատամ թէ լացի 2—3 անձերէ, գուցէ և առանց բացառութեան, անոնք բոլորը անգիտակից ու սխալ համոզում գոյացուցած անձեր են, թերեւս անոնք ալ նոյնքան ազգային պարպականութիւն մը կատարելու ցանկութեամբ լեցուած են, «ոչ գիտեն զինչ գործեն»: Անոնք եթէ գիտնան ամէն ինչ, եթէ ծանօթ ըլլար անոնց բոլորը, հաւանաբար պիտի չվարուէին ու չվարուին այնպէս, ինչպէս գործած են ու կը գործեն:

ՀԱՅ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէնէն առաջ դաւանանքս լսէ, համոզումս՝ խոր՝
գիտակցական:

Ազգային դաւանանքս է ամէնէն առաջ և ամէնէն
վեր. մեր փրկութիւնը ազգային դաստիարակութեան միջն է:

Թող չփոփոսան ականջիդ. հայ վարժապետի մը խօսքն
է աս, ան իր չորս պատերէն դուրս աշխարհ՝ չի ճանչ-
նար, այդպէս տեսեր ու լսեր է, այդպէս պիտի համոզ-
ուած մնայ:

Այս փոփոսուքն ու բացատրութիւնն իսկ իմ համո-
զումին զօրաւոր փաստ են. ուրեմն երիտասարդ մը ինչ
որ տեսեր ու լսեր է, ինչ դաստիարակութիւն որ ստա-
ցեր է, ըստ այնմ ալ կը մնայ ու կը գործէ:

Իսկոր դարերը, բոլոր օրէնսդիրները, բոլոր ընկե-
րային սիսդէմները ճանչցած են դաստիարակութեան զօ-
րութիւնը. սերունդ մը ինչպէս որ կըթուի, այնպէս
դուրս կուգայ ցեղը, ազգը կամ պետութիւնը: Ինչ նը-
պատակ հետապնդէ դաստիարակութիւնը, այդ նպատակը
կը դառնայ ցեղի մը, ազգի մը, պիտութեան մը դիմա-
գիծը: Անուրանալի ճշմարտութիւն է աս:

Ի՞նչ կ'ուզենք մենք իբրև ժողովուրդ, իբրև ցեղ,
իբրև ազգ, ինչի՞ կը ձգտինք. ձուլուի՞լ մարդկային հա-
լոցներու մէջ: Իբրև մարդ, իբրև կենդանի անհատ ապ-
րի՞լ, այսինքն ծնիլ ու աճի՞լ միայն, օր մ'ալ հոգ
դառնալու համար հիւլէօրէն: Այդ ժխտումն է ցեղային
միութեան, եթէ ցեղ մըն ենք ուրոյն, եթէ ազգ մըն
ենք առանձին, ուրեմն ունինք մեր ցեղային ազգային
անհատականութիւնը: Պիտի պահեն՞ք մեր դոյութիւնը
իբրև հաւաքականութիւն. եթէ այո՛, պէտք է ապրինք
իբր այդ: Իբրև ազգային ուրոյն հաւաքականութիւն,
մեր պահպանման համար առաջին ու միակ միջոցը ազ-
գային դաստիարակութիւնն է:

Գաստիարակութիւն՝ ոչ թէ միայն 5էն, 7էն մինչև 11, 12 տարեկան հասակին արուած կրթութիւնը, այլև 12էն մինչև 18-20 տարեկանին աւանդուած, միջնակարգ կրթութիւնը: Անկից անդին, համալսարանական, բարձրագոյն, րեկլիկ կրթութիւնը խոչոր դերը չի կատարեր ակնբան որքան միջնակարգ՝ երկրորդական կրթութիւնը:

Տուէք ցեղի մը 12-18 տարեկան երկսեռ աղաքը դաստիարակի մը ձեռքը, այդ ցեղը դուրս պիտի գայ այնպէս ինչպէս որ ուզէ դաստիարակը: Եթէ այդ դաստիարակութիւնը կրօնական է, մոլեռանդ է, այլամերժ, ետասէր կամ բռունցքի երկրպագու, ցեղն ալ պիտի դառնայ մոլեռանդ, այլամերժ, ետամուլ կամ բռնակալ, իսկ եթէ այդ դաստիարակութիւնը անկրօն է, բնապաշտ, այլլասէր, համբերատար, ցեղն ալ իր կարգին նկարագիրը այդ գիծերէն մին կամ մէկ քանին պիտի ցուցադրէ:

Մեր ժողովուրդը այսօրուան միճակին մէջ ցրուած հօտ մըն է, ապաղանած, որ ականջ պիտի սայ ամէն պատահական ձայնիս Գայլ մ'անդամ կրնայ զինքը համոզել, հրաւիրել, իր որջը տանիլ՝ եթէ այդքան համբերատարութիւն կարենայ ցուցնել ան:

Այս ցրուած բազմութիւնները, առատ սրտ ու միտ զօրաւոր ստամոքսներու, հայ պահելու, կարելի եղածին չափ կորուստէ, ձուլումէ զերժ պահելու համար առաջին միջոցը ՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆ է:

Արտասահմանի մէջ հայը իր ինքնութիւնը չկորսընցնելու համար հարկ է որ սերտ կասկեամբ զօդուած ըլլայ Մայր Հայրենիքին, ամուր կառչի իր հայրենի աւանդութիւններուն, սովորութիւններուն, բարքերուն: Հայ լեզուն ու կրօնը, հայ գրականութիւնն ու պատմութիւնը, հին յիշատակները, փառքերն ու պարտութիւններու յոյզը ժառանգութիւնն են, զոր ունին չորս հովերուն ցրուած հայերը և այդ ժառանգութեան պահպանումով միայն պիտի կրնան յաւերժացնել իրենց հայեցի նկարագիրը:

Այդ ժառանգութիւնը, հայ ոգին ու նկարագիրը ո՞ւր
աւելի կարելի է անաղարտ պահել և աւանդել յաջորդ
սերունդներուն, քան Հայ Դպրոցին մէջ:

Այս համոզումով, այս ոգիով ու այս նպատակով
հիմնուած հաստատութիւն մը ուզեցի որ ըլլայ Մեսրոպ-
եան ձեմարանը:

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՁԵՄԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

1. — Գաղափարը. — Հայկ. Միջնակարգ կրթութեան
նոր հաստատութիւն մը հիմնելու գաղափարը առաջին
անգամ ունեցած ենք Պոլիս, քանի մը մտաւորականներ:
Դեռ 1912էն անմիջապէս յետոյ Պոլսոյ իմ պաշտօնակից-
ներէն Դանիէլ Վարուժանի, Տիգրան Չէօկիւրեանի, Ռու-
բէն Սիւակի, Տայեան վրժ.ի հիմնադիր Օր. Պայծառ
Տայեանի և իմ միջև եղան կարգ մը խորհրդակցութիւն-
ներ, թուրքահայաստանի յարմար մէկ կեդրոնին մէջ
հիմնելու, գործակցական հիմունքներով, Միջնակարգ
գիշերօթիկ վարժարան մը: 1914ին այս գաղափարը այն-
քան հասունեցած էր մեր մէջ և այնքան խանդավառուած
էինք, որ որոշեցինք գործի սկսելու համար անձամբ ու-
սումնասիրել երկիրը. Չէօկիւրեան և ես յանձն առինք
մեր ծախքերով, 1914ի դպրոց. արձակուրդի ամիսներուն
մեկնիլ Հայաստան, Չէօկիւրեան պիտի շրջէր Մեծ Հայքը
և Կովկասը, Տրապիզոն-Էրզրում-Երեւան-Էջմիածին-
Թիֆլիս-Պաթում գիծով, իսկ ես Փոքր Հայքը՝ Սամսոն-
Ամասիա-Սեբաստիա-Կիրասոն գիծով: Որոշած էինք նաև
յաջորդ տարին փոխանակել մեր ուղիները, և ապա մեր
եզրակացութեանց համաձայն ընտրել յարմար վայրն ու
գործելու եղանակը:

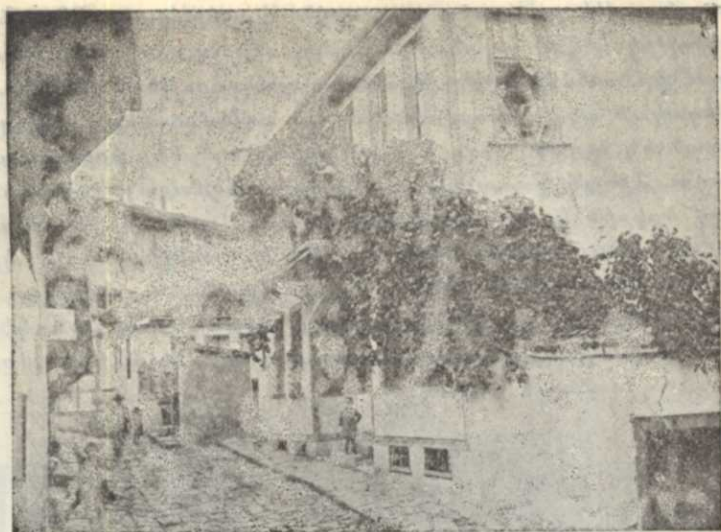
Մեկնեցանք երկուքս ալ 1914 Յուլիս-Օգոստոսին,
բայց դժբախտաբար ընդհ. պատերազմն ու զօրակոչը ար-

գիւլեց մեր գործը և ստիպուեցանք կէս թողուլ զայն ու դառնալ Պոլիս: Այնուհետև Տարագրութիւնն ու ընկերներու սպանդը քար մը դրաւ մեր գաղափարին վրայ: Վերապրող երկու հոգիներս, ես և Օր. Պայծառ, պատերազմին մէջ ալ պահեցինք մեր յոյսն ու խանդավառութիւնը և ուխտեցինք իրականացնել մեր գաղափարը, մեզի գաղափարակից ունեցանք ուրիշ մէկ երկու հոգի եւս, որոնցմէ մին էր Օր. Վերգինիա Մարգարեան՝ պատրաստուած միտք մը: Տարաբախտաբար Օր. Պայծառ անողոք հիւանդութեամբ մը մեռաւ, դեռ մեր յոյսերը չիրականացած. բայց իր վերջին շունչը աւանդեց իր գաղափարի ընկերներուն անունը տալով: Վրայ հասան 1922ի դառն տարիները, երբ թուրքահայը անգամ մը եւս ձեռք առաւ տարագրութեան ճամբան, լիթթորիկը զինքը տարտղնեց ամէն ուղղութեամբ:

2. Պուլկարահայ Տարագիրները.— Բախտը զիս ձգեց Պուլկարիա, ուր հաստատուելով Ֆիլիպէ, Հայ Տարագրելոց կեդր. Յանձնախումբին անդամ դարձայ: Լծուած այդ գործին, իբրև քննիչ պատուիրակ, իբրև Ատենադպիր, շրջեցայ գրեթէ ամբողջ Պուլկարիան, մօտէն տեսնելու հայ տարագիրներն ու անոնց կարիքները: Այդ քնն. պոսյաներուս միջոցին տեսայ որ մեր ժողովուրդը շուտով պիտի կրնայ իր հացը ձարել, բայց անկարող պիտի ըլլայ իր ազաքը հայ կրթել: Պուլկար կառավարութիւնը արդիւած էր գաղթ. հայերը բնակիլ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, որով ցրուած էին անոնք երկրին ամէն կողմերը, յետ ընկած վայրեր, ուր նախապէս հայ գաղութ չկար, հետեւաբար և հայ եկեղեցի ու հայ դպրոց չկային: Ուրեմն նոր սերունդին ասպագայնացման վտանգը ակնհայտ էր: Ու է տեղէ եկած օգնութիւնները՝ սակայն՝ միմիայն սովահար անհատներուն պատառ մը չոր հացն էին. կրթութիւն մտածող և օգնութեան հասնելու մտածումը չկար:

Ահա մեր տարագիր հայերու այս կացութիւնը ծնաւ

Ճեմարանի Ֆիլիպեի շենքը

Իմ մէջ հին գաղափարին իրագործման մղումը, թէև օտար հողի վրայ ու միս մինակ, Հազիւ 2-3 ամսուան բնակիչ Պուլկարիոյ, ևս ձեռնարկեցի գիշերօթիկ միջնակարգ վարժարան մը բանալու արտօնութիւնը ձեռք բերելու համար: Այս գործին յաջողութեան համար ինձ կողան տեղացի հայ և պուլկար, նոյնիսկ ամերիկացի միսիոնար բարեկամներ և 1922 Դեկտ. ի վերջերը արտօնութիւն ստացայ բանալու Մեսրոպեան Ճեմարանը Ֆիլիպեի մէջ: Շէնք գտնելու գծուարութիւնները պահ մը ծանր արգելքներ դարձան, բայց կրցանք յաղթել անոնց և 1923ին բացինք պաշտօնապէս մեր երկսեռ, գիշերօթիկ վարժարանը Ֆիլիպեի մէջ:

3. Առակեցուցիւն և Ուսում.— Ճեմարանի հանդիսաւոր բացումէն յետոյ, առաջին իսկ տարին աշակերտներու թիւն էր 5 գիշերօթիկ և 100 ցերեկեայ, երկսեռ,

ատոնց թիւը յաջորդ տարին բարձրացաւ 20 դի-
 շերոթիկ և 150 ցերեկեայ: Ճեմարանը շուտով աչքի զար-
 կաւ իր առճմիկ կրթութեան, կարգապահութեան շնորհիւ:
 Տեղական ազգ. վարժարանները համեմատաբար խճող-
 ուած են պուլիկ. լեզուի դասերով և հայերէնը իբրև օտար
 լեզու միայն կ'աւանդուի: Մինչդեռ ճեմարանը՝ օգտուե-
 լով երկրին կրթ. օրէնքներէն, իբրև մասնաւոր ձեռնարկ
 և ոչ համայնքային հաստատութիւն, աւելի ազատ կը
 մնար: Մեսրոպեան ճեմարանի համբաւն ու ազդեցու-
 թիւնը օրէ օր զգալի կը դառնար, երբ Բ. տարուան կէ-
 սին իսկ սկսաւ անոր դէմ կարծանարար հալածանք մը:

Ճեմարանի Ֆիլիպէի աւակերտութիւնը

2. Գպրոցին փակման պատճառները. — Այդ հալածանքը սարքուած էր տեղացի մէկ քանի հայերու և պուլիկար ազգայնամուլ կրթ. քննիչի մը կողմէ: Հեռեւեալ պատ-
 ճառները գլխաւոր ազդակները եղան հալածանքին:

ա) Նախանձը եւ քննադատութիւնը. — Մ. Ճեմարանին
 և ազգ. վարժարանին միջև յայտնի տարբերութիւնը
 պատճառ դարձաւ որ Ֆիլիպէի մէջ կարգ մը հայ ծնողներ
 աւելի ևս քննադատեն ազգ. վարժարանն ու իր հոգա-
 բարձութիւնը, սւսուցչութիւնը ևն., օրինակ ցոյց տալով
 Ճեմարանը: Այս պարագան զայրոյթը զրգոնց անօր վա-
 րիչներուն, որոնք մղուեցան խուլ պայքարի:

բ) Նիւրազան կարծեցեալ ցա՛նգութունի պատճառակ-
 ցեւ. — Հոս պէտք է յիշենք որ վարժարանին անտեսական
 գեանի վրայ մէկ երկու յաջողութիւնները, ստացած նը-
 պատաները, աւելի ևս զրգոնցին հակառակորդներու նա-
 խանձը: Ճեմարանի անօրէնը անձնապէս բարեկամ ԸԼԱ-

Տէր. Ֆ. Ու. Մէքալըմ

լով Պոլսոյ միտիոնարներէն Տ. Քթ. Ֆ. Ու. Մէքալըմի, այս
 վերջինը երբ Ճեմարան կ'այցելէ, խորապէս կը զարմա-

նայ ձեռք բերուած յաջողութեան վրայ և իր գնահատանքի իրրև արտայայտութիւն՝ Պոլիս դարձին իր բարեկամներէն Պըքսթըն եղբայրներուն կը դբէ նիւթական նըպաստ մը յատկացնել ձեմարանին: Մէյըրս Յընտի այս պատուական անձերը, միշտ Տքթ. Յ. Մէքալըմի միջոցաւ կը յատկացնեն գումար մը, զոր ձեմարանի անօրէնութիւնը ստանալուն պէս կը յատկացնէ 4—5 որբերու տարեթոշակին, զանոնք նկատելով Սէյրս Յընտի սաները: Անոնց լուսանկարներն ու կենսագրութիւնք կը ղրկէ կեդրոն: Յաջորդ տարին, երբ Բ. տարեթոշակի համար դիմում կը կատարուի, կը յայտնեն թէ ղրկուած գումարը իրրև գնահատանք նուէր մըն էր ձեմարանի անօրէնին և ոչ թէ տարեվճար մը. արդէն Մէյըրս Յընտը այդ տարին իր գործը կը վերջացնէր և իր գործերն ալ կը յանձնէր N. E. Reliefին:

Երկրորդ պարագայ մը կ'ըլլայ հետեւեալը.

ձեմարանի անօրինութեան այս գեղեցիկ ձեռնարկը գնահատող անձերէն մէկը կ'ըլլայ յայտնի վաճառական Տիար Միչըս Ան Մոնթրուսեան, որ գաղանի բաղմաթիւ անձերու միջոցաւ մանրամասն տեղեկութիւն կը քաղէ ձեմարանի մասին և նամակով մը կը յայտնէ թէ ինքը կը գնահատէ Տնօրէնին այս գործը, և նիւթական աջակցութիւն մ'ընելու պատրաստ է. և կը պահանջէ դպրոցին ճշգրիտ վիճակը, անոր տարեկան պիւտճէի պալանսը: Դպրոցի առաջին տարին վարժարանի տարեկան պիւտճէն 100 սթէրլինկի բաց մ'ունէր: Պ. Մուրատեան կը յայտնէ թէ ինքը պատրաստ է այդ բացը գոցելու, ինչպէս նաև երկու տարի գոյանալիք այդքան մը բացը, Մէկ ՊԱՅՄԱՆՈՎ, ՈՐ ԻՐ ԱՆՈՒՆԸ ՈՉ ՈՒՅԻ ՊԷՏՔ Է ՅԱՅՏՆԵԼ, ալլապէս կը վադրի օգնելէ:

Այդ միջոցներուն Տիար Մուրատեան տեղեկանալով որ ձեմարանի վարձու շէնքը անբաւարար է նպատակին, կը խոստանայ 250,000 լէվայի չափ (չուրջ 500 սթերլին) գումար մը արամադրել յարմար շէնք մը գնելու և հոն

փոխադրուելու համար, առաջիկային աւելի ընդարձակելու պայմանով: Այդ նպատակով իր պաշտօնեաներէն մէկ երկուքին հետ ձեւմարանի Տնօրէնը կը ձեռնարկեն յարմար շէնք փնտռելու: Այս երեւոյթները, ձեւմարանին տնտեսապէս ամուր հիմերու վրայ շարունակելը, առիթ կ'ըլլան որ հակառակորդները տարածայնեն թէ ձեւմարանի Տնօրէնը «որբերու անունով միլիոններ կ'ստանայ եւ կը օհնագործէ ազգին դրամը»:

դ) Այս գաղափարով կը լեցնեն նաև տեղին կրթ. քննիչը, որ, թթու ազգայնական մ'ըլլալով, կը պահանջէ պուլկ. դասերը աւելցնել դպրոցին մէջ, և ամէն կերպով ենթարկուիլ ազգ. վարժ.ի Հոգաբարձութեան, որ իր կարգին պաշտօնագրով մը կը պահանջէ ձեւմարանին «Գոյֆերն ու պատրաս դրամը իրենց յանձնել»:

Անտարակոյս այս պահանջը ապօրինի և անարդար էր, որովհետև ստով դպրոցին առանձնաշնորհները, սոսմ. կրթութեան իրաւունքը կը ջնջուէին, դպրոցի անհատական ձեռներէցութեամբ հիմնադրին կողմէ դրուած դրամագլուխն ու ամբողջ գործը կողոպտուած կ'ըլլար, մէկ խօսքով ձեւմարանը կը դադրէր գոյութիւն ունենալէ: Այս պատճառով ձեւմարանի հիմնադիրն ու իր բարեկամները կ'ընդդիմանան ատոր ու դպրոցը պաշտօնապէս կը փակուի կրթ. քննիչին ու Հոգաբարձութեան կողմէ, որոնք զարմանքով կը տեսնեն որ «գանձին» մէջ միլիոններ չկան...:

Սրացաւ ժողովուրդի ստուար զանգուածը կ'ընդվզի եղածին դէմ, կ'ըլլան բողոքներ ոչ միայն Ֆիլիպլի հայութեան կողմէ, այլև Պուլկարիոյ Հայոց Առաջնորդ. Տեղապահ և գաղութի գրեթէ բոլոր քաղաքներու (Սոֆիայի, Վառնայի, Նովա Զակորայի, Ռուսնուգի, Այթոսի, Պուրկաղի եւն.) Հոգաբարձութեանց, Թաղականութեանց, Պուսոյ Ազգ. Պատրիարքարանի կողմէն*) եւն.: Ասոր վրայ դպրոցը կը վերաբացուի, շարունակելու և աւարտելու

(*) Այս մասին տե՛ս գրքոյկիս վերջերը, Գէորգ Արք. Արսլանեանի նախկն ուղղուած Պուլկարահայոց Առաջն. Տեղապահին,

համար իր դպրոց. տարին, տարեգլխուն դոցուելու պայմանով:

ՃԵՄԱՐԱՆԸ ԿԸ ՓՈՒՍԱԴՐՈՒԻ ՍՈՖԻԱ

1. — Փոխադրութեան պատճառները, — ձեմարանը Սոփիա փոխադրելու համար կային հետեւեալ պատճառները.

ա) Պուլկ. պետական մէկ քանի անձերու թելադրանքը:

բ) Սոփիայի աշխարհադրական դիրքը ամբողջ պալլքաններու համար և կլիմային մաքրութիւնը:

գ) Պուլկ. պետական կազմին աւելի մօտ ըլլալով, գործերու արագ կարգադրման հնարաւորութիւնը. միւս կողմէն կեդրոնի պետական անձերու համեմատաբար աւելի ազատաստոհ և լայնաստոհ նկարագիրը՝ դաւառի պաշտօնէութեան ազգամտութեան հակառակ:

դ) Ֆիլիպպի նեղացուցիչ ու խրտչեցնող միջնորդութիւն ստանալու բաղձանքը:

Այս և ուրիշ պատճառներով որոշուեցաւ փոխադրել ձեմարանը Սոփիա, յարմար արուարձան մը:

2. Խնամակալութեան կազմութիւնը. — ձեմարանին վերաբացման արտօնութիւնը ձեռք բերելու համար եղած դիմումները արդիւնաւորելու նպատակով, ստիպուեցանք հետեւիլ պուլկ. պետական մէկ երկու անձնաւորութեանց թելադրանքին, որուն համեմատ հարկ էր դպրոցին արտօնութիւնն ստանալ խնամակալութիւն մը կազմելով և յանուն այն խնամակալութեան դիմելով կառավարութեան: Խնամակալութիւնը պիտի ըլլար մարմին մը, որ բարոյապէս պատասխանատու պիտի ըլլար պետութեան առջև: Այս պայմանը լրացնելու համար կազմուեցաւ խնամակալութիւն մը, որուն անդամներն էին.

1. Ստեփաննոս Արք. Յովակիմեան, Պատուոյ անդամ

2. Տքթ. Ֆ. Ու. Մէքալըմ » »

3. Վեր. Ն. Յուրնաճիէֆ » »

4. Վեր. Յակոբ Շահվէլէտեան.
5. Վեր. Եօհաննէս Էնման,
6. Վեր. Էրնէսթ Քառնդ,
7. Միւրան Մուրատեան,
8. Սուքիաս Սուքիասեան,
9. Տքթ. Զ. Սէֆէրեան,
10. Արամ Աժտէրեան,
11. Երուանդ Ղուկասեան,
12. Օննիկ Տէր Սարգիսեան,
13. Գէորգ Մեսրոպ

Ինչպէս կազմութենէն կ'երեւի այս մարմինը կազմուած էր սրտցաւ և ազդեցիկ անհամներէ, որ պիտի ուզէին և կ'ուզէին ձեմարանի վերաբացումը: Անոնք նիւթական ոչ մէկ պատասխանատուութիւն կը վերցնէին, իրենց պարտքն էր արտօնութիւնը վերստանալ և թողուլ որ Գէորգ Մեսրոպ շարունակէ իր գործը: Այսպէս ալ եղաւ. առնուեցաւ երկրորդ արտօնութիւնը ձեմարանը բանալու Սոփիայի մէկ մօտիկ արուարձանը՝ Բավլլովօ, օդատուն, զեղեցիկ բնութեամբ վայր մը:

Վերջին 4—5 տարուայ ընթացքին այս խնամակալութենէն Տքթ. Քառնդ մեռաւ Ամերիկայի մէջ, հիւանդութեան և հեռաւորութեան պատճառով հրաժարեցան Վեր. Յակոբ Շահվէլէտեան, Տքթ. Զ. Սէֆէրեան և Մր. Եօհաննէս Էնման, Արամ Աժտէրեան:

Վեր. Յ. Շահվէլէտեան այդ պատուական ծերունին իր այդ հիւանդութենէն ալ մահկանացուն կնքեց վերջերս:

Այս պատճառով նոր յաւելումներ եղան խնամակալութեան վրայ. Պատուոյ անդամ ընդունուեցաւ Յակոբ Մազլըմեան, իսկ անդամներ ընդունուեցան Տիրաք՝

1. Սեդրակ Գարալեան,
2. Յովհաննէս Մարտիկեան,
3. Անդրանիկ Մկրտիչեան,
4. Արտաշէս Հալըճեան:

3. Սեփական ԷՆԵՖԻ ԽՆԿԻՐԸ. — Պուլկ. կառավարութեան կողմէ վերստին հրաման առնելու համար պարտաւոր էինք ցոյց տալ մեր դպրոցին յարմար շէնք մը, որը կրթ. նախարարութեան բոլոր պահանջները գոհացնէր: Բավլովոյի շրջանակին մէջ գտանք վարձու շէնք մը 4 յարկանի, որը ցոյց տուինք: Յատուկ պետական Յանձնաժողով մը թէև արտօնեց մեզ բանալ դպրոցը այդ շէնքին մէջ, բայց պայման դրաւ որ 50 աշակերտէն աւելի չենք կարող ունենալ և մէկ տարի միայն իրաւունք ունինք, այդ շէնքը իբրև դպրոց ծառայեցնելու. յաջորդ տարին պարտաւոր ենք ցոյց տալ սեփական աւելի յարմար շէնք: Հետեւաբար Բ. արտօնութիւնը մէկ տարուան մը համար կը տրուէր մեզ և մեզ կը դնէր շէնքի խնդրի մը առջև: Բավլովոյի մէջ, վարձու շէնքի մօտ 4000 քառ. մեթր տարածութեամբ գետին մը կար զոր ստիպուեցանք գնել 360.000 լէվայի. այդ հողին վրայ կար միայնակաշէնք մը. զոր շուրջ 40.000 լէվայով նորոգելէ ետք յատկացուցած էինք մանչերու ննջարանի:

Այդ հողին վրայ հարկ էր կառուցանել դպրոցի մեր շէնքը: Բարեբախտաբար թէ հողը գնելու և թէ շէնքը կառուցանելու համար մէկ կողմէն Տիար Միհրան Մուրատեան անձնապէս Գէորգ Մեսրոպի նուիրեց 250.000 լէվա, մեզի բողոլով սեփական դրամագլուխ ցկատել այդ գումարը, միւս կողմէն Պուլկար-Մակեդոնացի հարուստ կապալառու Բէսէլինչէֆ եղբայրները յանձն առին դրպրոցի ա. յարկը կառուցանել, մեծ մասամբ ապաւային հարիւրին 12 տոկոսով ստանալու պայմանով: Այս կերպով կրցանք 1926 Յուլիս-Օգոստոսին կառուցանել մեր շէնքը և ներկայացնել կառավարութեան, որ Գ. անդամ ըլլալով վերջնական արտօնութիւնը տուաւ ձեմարանին համար:

Հիմարացի պարտիզներ 1925 թ.

ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԻՆՆԱՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

Ճեմարանը Ֆիլիպէի մէջ երկու տարի ունեցաւ նախակրթարանի 4 կարգեր և կրթարանի (progymnase) երկու կարգեր:

Ճեմարանի արտօնադիրը արուած էր ուղղակի իմ' Գէորգ Մեսրոպի անուան իբրև հայ մասնաւոր Մեսրոպեան վարժարան (Арменско частно училище Месробъ):

Իսկ Ճեմարանը Սոֆիա փոխադրուելէն ի վեր, 1925էն սկսեալ, ունեցաւ հեռեւեալ ուսումնական մակարդակը: 1925ին Պուլկար Կրթական նախարարութեան կողմէ արժուած է հրաման մը № 3892 և 4 XI 1925, որով իրաւունք կը արուէր մէկ տարուան համար բանալ Ճեմարանը իբրև նախակրթարան ու Կրթարան (ЧЕСТНО-ПЪЛНО ОСНОВНО УЧИ

Ճեմարանի առաջին օրջանաւարտ կարգը 1926ին

лише Джемаранъ): Յաջորդ տարեչրջանին իսկ Կրթա-
կան նախարարութիւնը № 4242 և 17 XII 1926 թուակիր
հրամանագրով կ'արտօնէր որ մէկ տարուան համար ըաց-
ուած «դպրոցը մնայ և զորձէ տեւականօրէն»:

Սոֆիայի մէջ առաջին տարին իսկ ձեւարանն ունե-
ցաւ նախակրթարանի 4 կարգեր և Կրթարանի 3 կարգեր:
Առաջին տարին դպրոցը տուաւ իր անդրանիկ հունձքը.
Նախակրթարանէն ընթացաւարտ ելան 15, իսկ Կրթարա-
նէն 9 հոգի երկսեռ և յաջորդ տարիներուն շարունակա-
բար հետեւեալ կերպով, միշտ երկսեռ.

	ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԷՆ		ԿՐԹԱՐԱՆԷՆ	
Ա. Տարին	925—26	15	9	հոգի
Բ. »	926—27	7	9	»
Գ. »	927—28	8	20	»
Դ. »	928—29	—	15	»
Ե. »	929—30	9	16	»
Զ. »	930—31	4	12	»
		<u>43</u>	<u>81</u>	

Այսպէս մինչև անցեալ տարի ձեւարանի նախա-
կրթարանէն ընթացաւարտ եղած են ընդամէնը 43 հոգի

ձեւարանի առակերտութիւնը 1927—28ին

երկսեռ, իսկ Կրթարանէն 81 հոգի, նոյնպէս երկսեռ:

Տնօրէնութեանս նպատակը եղած է դպրոցը դարձնել հետզհետէ Lycée մը, կիմնազիոն մը, հետեւաբար տարուէ տարի, որքան հնարաւոր էր, ջանացած ենք մեր կարգերը բարձրացնել: 1929—30 դպրոցական տարեշրջանին ձեւարանը ունեցաւ իր Դ. ԲԼԱՍԼ կամ Ուրերոդ դասարանը, արտօնութեամբ Պուլկար Կրթ. նախարարութեան № 3266 և 20 Սեպտ. 1929 թ. հրամանագրին: Այսպէս ձեւարանը կը դառնար „Частна арменска смѣсена реална Гимназия“, այսինքն երկսեռ բնակական Ուսումնարան: ձեւարանի դպրոցական ուսումնական ծրագիրը մեծ մասամբ կը համապատասխանէ թուրքահայոց պոլսական միջնակարգ հայ դպրոցներու ծրագրին, պատշաճեցուած պուլկար պետական ծրագիրներուն:

Այս տարի Տնօրէնութիւնս ստիպուած ենք ստանալ անհաւոյր զործումի մը ենթարկել, դուրսէն ցանուած որոմները արմատախիլ ընելու համար, ցաւով՝ միշտով փակեց Ն. և Զ. քլասները (Թ. և Ժ. դասարանները):

ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄ

ձեւարանը Սոֆիա փոխադրուելէն յետոյ, այս վերջին 7 տարիներուն մէջ աշակերտութեան ընդհ. միջին թիւը եղած է 85 հոգի, երկսեռ, որոնց մէջէն շուրջ 30—35ը եղած են գիշերօթիկ:

Գիշերօթիկները եկած են ոչ միայն Պուլկարիոյ գաւառներէն, այլև Թուրքիայէն, Ռումանիայէն և Սիւրիայէն:

Իսկ ուսուցչական կազմը, Ֆիլիպէի մէջ, բացի հիմնադիր Տնօրէնէն, եղած են 11 հոգի, որոնց մին պուլկար:

Սոֆիայի մէջ ուսուցչ. կազմը թուով եղած է միշտ,

Քացի Տնօրէնէն, 12-17 հոգի, միասին հաշուած ձեմա-
րանին բժիշկը, Տ.թ. Բ. Եազմաճեան:

Ձեմարանի Երջանուարներ 1928—29ին

Այս տարի ուսուցիչ-պաշտօնէութիւնն է 15 հոգի:
Որոնք են.

Նախակրթարանի համար

1. Տիկ. Սրբունի Կարապետեան,
2. Օր. Ֆրանսուէի Գազանճեան,
3. Պր. Ա. Շիւաչէֆ (Պուլկար)
4. Պր. Ն. Բոսովիբոֆ »
5. Պր. Տ. Կարապետեան,
6. Պր. Յ. Ուրբաթեան:

Կրթարանի (progymnase) և Ուսումնարանի ուսուցչական կազմն են.

Տնօրէն՝ Գէորգ Մեմրոֆ, կ'աւանդէ Հայոց Պատմութիւն, Եկեղեց. Պատմութիւն, Ընդհ. Պատմութիւն, Աւսարհագրութիւն և Գրաբար:

1. Տիկին Ս. Бидикова, պուլկար համալսարանէն, ուսուցչուհի Պուլկ. Լեզուի և Գրականութեան.

2. К. Атанасовъ, Տարրարանութեան մասնադէտ, պուլկ. համալսարանէն, կ'աւանդէ Տարրաբանութիւն, Բնագիտութիւն:

3. К. Бабулковъ, մասնադէտ չափադիտութեան, պուլկ. և զուրկերիական համալսարաններէն, կ'աւանդէ Գրահաշիւ ու Երկրաչափութիւն:

4. Յովհաննէս Տեվէնեան, ընթացաւարտ Պէրպէրեան վարժարանէն, կ'աւանդէ Հայ Լեզու, Մատենագրութիւն, և Ընդհ. Պատմութիւն:

5. Յարութիւն Պողոսեան, աւարտած պուլկ. համալսարանի առաջին շրջանը, կ'աւանդէ Պուլկարաց Պատմութիւն և Աւսարհագրութիւն:

6. Panteley Petroff, ուսմէն լիկէսնէ, Վիեննայի համալսարանէն, կ'աւանդէ Ֆրանսերէն և Ռուսացերէն. ինչպէս նաև Տոմարկալութիւն Ֆրանսերէն լեզուով:

7. Wilhelm Kraeter, գերմանացի, տէր մանկավարժական ու աստուածաբանական ուսմանց, կ'աւանդէ Գերմաներէն լեզու:

8. Տիգրան Կարապետեան, ընթացաւարտ Պէրպէրեան և Հալքալըյի Երկրագործ. վարժարաններէն, կ'աւանդէ Գիտութիւն և Մաթեմատիկ:

9. Н. Радомировъ, նկարիչ, պուլկար գեղարուեստից Ակադեմիայէն, կ'աւանդէ Գծագրութիւն, Ձեռալին Ասխատիկ:

10. А. Шивачевъ, աւարտած պուլկ. համալսարանի առաջին շրջանը, կ'աւանդէ Պուլկար Լեզու և Բնական Գիտութիւնք:

11. Յարութիւն Ուրբաբեան, ընթացաւարտ Պէրպէրեան վարժարանէն, կ'աւանդէ Ե՛ւ Ասխատիագրութիւն Կրթարանին մէջ:

12. Օր. Յ. Մալի, Ատարագարի Հայունեաց վարժարանէն, կ'աւանդէ և Անգլ. Լեզու Դաւանակ:

Ո Ր Բ Ե Ր

ՈՐԲԵՐՈՒ ԵՒ ԱՂՔԱՏԻԿ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

Այս ձեւարանին հիմնարկութեան շարժառիթն ու նպատակը կ'ստիպէին մեզ որ ունենանք մեր որբերն ու աղքատիկ սաները: Աղքարե ձեւարանը առաջին օրէն ունեցեր է ոչ միայն ձրիաթոշակ, քառորդ կամ կէս թոշակով աղքատիկ աղքաքներ, աշակերտ աշակերտուհիներ, այլև պահեր է Որբեր և Որբուհիներ, ցերեկեայ և գիշերօթիկ: Մանաւանդ դարոցը Սոֆիա հաստատուելէն յետոյ, Խնամակալութեան մէջէն կազմուած է Որբերու Յանձնախումբ մը, բաղկացած երեք հոգիներէ, Վեր. Յակոբ Շահվէտեան, Տիարք Ա. Աժաէրեան և Օ. Տէր Սարգիսեան, որոնք անօրէնութեան հետ համախորհուրդ ղրկած են Պուլկարիոյ Թաղ. Խորհուրդներուն շրջաբերական մը և յատուկ հարցարաններ:

Թաղ, Խորհուրդներու և Աղք. Պատրիարքարանի ցուցմունքներուն վրայ ընարուած են ձեւարան ընդունուելիք որբերն ու որբուհիները:

Այսպէս ձեւարանի մէջ պահուած, պատասպարուած ու կրթուած են սկիզբէն մինչև այսօր որբեր, որբուհիներ.

	ԳԻՇԵՐՈՒԹԻՎ	[[ՅԵՐԵՎԱՆ]]	
1923—24ին	3	7	որբեր,
1924—25ին	7	8	»
1925—26ին	17	4	»
1925—27ին	14	4	»
1927—28ին	23	6	»
1928—29ին	17	6	»
1929—30ին	14	4	»
1930—31ին	15	13	» և աղքատներ,
1931—32ին	15	15	» և աղքատներ,
Ընդամենը	125	67	» և աղքատներ:

Մեր սրտական ձեմարանի մէջ ուսուցուած ու կըրթուած այս որբերուն ու որբուհիներուն անունները մի առ մի կրնայինք հրատարակել, ինչպէս և կարող էինք անոնց նկարները դնել հոս, բայց չուզելով աղոց արժանապատուութեան հետ խաղալ, կը հրաժարինք այդ փորձութենէն: Գիտենք թէ որբ ըլլալը երբեք յանցանք մը չէ, առաւելապէս ննթականերուն մեղքը չէ այդ: Գիտենք նաև թէ յաճախ մարդկութեան մէջ հանձարները, խոշոր դէմքերը որբերէ կամ աղքատիկ հիւզերէ յառաջ եկած են: Գիտենք նոյնպէս թէ որբերու տրուած ամէն կոպեկ հասարակ ժողովուրդի կողմէ կրնայ նկատուիլ մուրացկանի մը տրուած ողորմութիւնը, որը կրնայ վիրաւորել ազնիւ ազու մը արժանապատուութիւնը եւն.: Ուստի այս բազմաթիւ նկատումներով մեզի սկզբունք ըրեր ենք երբեք զանազանութիւն չդնել որբերուն, աղքատիկ աղոց ու հարուստի զաւակաց մեր սաներուն միջև: Դպրոցին մէջ ջանացեր ենք հաւասար դեանի վրայ դնել բոլորը: Դպրոցի ներքին աշխատանքները հաւասարապէս բաժներ ենք որբերու և հարուստ աղոց միջև, նայելով իրենց յարմարութիւններն ու ընդունակութիւնները: Որբերը ձեմարանին մէջ նկատած ենք իբրև scholarship (սքալըրշիբ) ուսանողական պարգեւ ստացող սաներ:

Արդ, մեր այս որբերու անունները իրենց տեղով ու հանգամանքով եթէ ուզէ ու է մէկը իմանալ, ճշտել, մեր հաւաստումները փորձելու համար, կրնայ ուղղակի դիմել ձեմարան Տեսչութեան մօտ և բաւարարութիւն ըստանալ:

Ինչպէս առ հասարակ դպրոցին պիւտճէն հայթայթելու, նոյնպէս և այս որբերը սնուցանելու և կրթելու համար ռախուած ենք եղեր դիմելու զանազան միջոցներու, նիւթական օժանդակութիւն ձեռք բերելու համար:

Ոչ միայն հրատարակեր ենք գրեթէ ամէն տարի դպրոցին Պատի պատկերազարդ Օրացոյցները, այս տարի ալ Հայկաբան պարբերագիրքը, այլև դիմեր ենք հայ սրտցաւ հարուստներու, զացեր ենք Ամերիկա 1927ին, Ֆրանսա, Պելճիգա 1929—30ին, հանգանակութեանց համար:

Ստորև կը դնենք ցուցակը բոլոր նուիրատուներուն, պաշտպաններուն, եղած հանգանակութիւններուն և որբերու կամ աղքատիկ տղոց մերձաւոր ազգական. ծնողներու անունները, որոնցմէ զոյացած է բաւական լուրջ գումար մը:

Այս նուիրատուներուն մէջ աչքի կը զարնեն.

1) Լորս Մէյքրս Ֆրնսը, 2) Գերման Միսոնարուիւնը (Hilfsbund), 3) Ամերիկայի Նպաստամասոյցը. որ Առաջնորդ Տիրայր Եպիսկոպոսի միջնորդութեամբ օգնութեան հասաւ մեր սկզբնական քայլերուն, 4) Վուսթրի հայերէն Տօքթ. Ալեքսանդրի պատուական հանգուցեալ մօր կտակը, 5) Ամերիկայի մէջ կատարուած հանգանակութիւնները, 6) Գայուսա Կիւլպէնկեանի, 7) Մորեան եղբայրներու, 8) Ներսէս Չամբերթէնի, 9) Թագւոր Թագուորեանի սըրտարուխ նուիրարեւումները: Ասոնց կողքին Որբերու Զոհիին գլխաւոր մեծ օրհնութիւնը եղած են Որբերու Պատկանները, որոնք են.

Հանգուցեալ Պասօհիկ Կիւլպէհեկեան

1. Կիւլպէհեկեան եղբայրները, Նիւ Եօրք, 3 որբի համար 4 տարի,
2. Հ. Ամարուքեան, Նիւ Եօրք, 1 որբի համար 5 տարի.
3. Տիկին Ֆ. Կ. Թէլֆեան, Նիւ Եօրք, 1 որբի համար 4 տարի,
4. Sivas Social Club, Նիւ Եօրք, 1 որբի համար 3 տարի,
5. Արշալոյսի Հայունեաց Ընկ., Նիւ Եօրք, 1 որբի համար 3 տարի,
6. Տքթ. Ռ. Կոստանդեան, Նիւ Եօրք, 1 որբի համար 1 տարի,
7. Կ. Կէրթմէնեան, Լոս Անճէլէս, 1 որբի համար 4 տարի,

8. Մ. Ֆէրրահեան, Լոս Անճէլէս 1 որբի համար 3 տարի.
9. Կոստանդեան Նղբարք, Լոս Անճէլէս, 1 որբի համար 1 տարի,
10. Մ. Մովսէսեան, Հէվըրհիլ, 1 որբի համար 1 տարի,
11. Դաւիթ Մսրեան, Պրիւքսէլ 1 որբի համար 3 տարի,
12. Մ. Մէօթէմէանեան, Զահագիկ, 2 որբի համար 2 տարի,
13. Գոնստանցայի Գթ. Խաչ, 1 որբի համար 1 տարի,

Փալուս Կիւլպեկեան

14. Պուլկարահայ Գթ. Ռաչի Շրջ. Վարչ., 17 որբի համար 1 տարի:

Վերջին երկու տարուան մէջ Ամերիկայի Հ. Կ. Ռաչը ձեմարանին յատկացուցած էր 150 տուար 1930—31ին, 300 տուար ալ այս տարուան համար: Այս դրամը զրկուելով Պուլկ. Գթ. Ռաչի Շրջ. Վարչութեան միջոցաւ, այս վերջինի որոշման համեմատ անցեալ տարի դպրոցը դունուեցան 10 ցերեկեաներ, իսկ այս տարի 4 դիշերութիկ և 12 ցերեկեայ որբ ու աղքատիկ երկսեռ աշակերտներ: Այս սաներուն դպրոցական թոշակին կէսը կամ քառորդը այս կերպ վճարուելով Հ. Կ. Ռաչի կամ Գթ. Ռաչի կողմէ, դպրոցը իր կողմէ խոշոր զոհողութիւն մ'ըրած

Արեալոյսի Հայուհեաց Ընկերութիւն

(Վարչութեան անդամներն են ձախէն աջ նստողները՝ Տիկիններ Վէաթրիա Թաղոսեան, Մառի Նազաշեան, Լիւսի Քէօլեան, Էլիզ Գամպուրեան, Վասգանոյշ Նահիկեան, ոտքի կանգնողներու ձախէն հինգերորդը՝ Տիկ. Արաքսի Մարտիրոսեան, իսկ Տիկ. Զուարթ Թիմուրեան՝ զանձապահը՝ կը բացակայի):

և բերած է իր մեծ բաժինը այս որբերու պահպանման գործին մէջ:

Արդ, այս բոլոր գումարները, 9 տարուան մէջ հաւաքուած, եղեր են 1 միլիոն 754 հազար 657 լէվա (չուրջ 12.600 տոլար):

Ասոնց փոխարէն ձեմարանին մէջ պատասպարուած ու կրթուած այս որբերն ու աղքատիկ աղաքը դպրոցին վրայ արժեր են 2 միլիոն 417 հազար 253 լէվա: Նայելով և հաշուելով դպրոցական տարեթոշակները և իրենց համար եղած ծախսերը: Հետեւաբար Մեսրոպեան ձեմարանը Որբերու Թոցեկն կը պահանջէ 662 հազար 596 լէվա, ուրիշ խօսքով ձեմարանը իր կողմէ գոհարելութիւն ըրած է այդ 192 որբ ու աղքատիկ աղոց համար այդքան գումար:

Ինչպէս ըսինք ասոնցմէ դուրս կը մնան դպրոցին մէջ սկիզբէն ի վեր ընդունուած աղքատիկ կամ ուսուցչի եւն. աղաք, որոնք ձրի, քառորդ կամ կէս թոշակով մտած են: Ասոնց թիւը ցարդ 100ը կանցնի:

Ֆ Ո Ն Տ

ՈՐԲԵՐՈՒ ԵՒ ԱՂՔԱՏԻԿ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ

ՄՍՍՑՈՒԱՆԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ 1923—1925 ՇՐՋԱՆԻՆ

Ամերիկայէն Տիրայր Եպիսկ. ի միջոցաւ 300 ալ.	41100
Հ. Յ. Դ. էն (ձեմարանի համար Ամերիկայի մէջ հանդանակուած գումարին մէկ մասը)	3800
Տիկին Վերդին Տատիքողեանէ	8700
Ներսէս Չամքերթէնէ 500 Քր.	2750
Յիւլատէլֆիա, Մր. Էնմանի միջոցաւ հաւաքուած	4000
Գէորդ Էլպէկեանէ	25800
Վահան Յակոբեանէ	4000
Տիկին Սրբուհի Պտուկեանէ	12000
Յերեկօթիկ որբերու ազգականներէ	9000
Գումար . . .	<u>111,350</u>

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ 1925 – 1932 ՇՐՋԱՆԻՆ

	լեվա
Լորսա Մէյըրս Ֆընտէն 350 անգլ. ոսկի	232810
Կիւլպէնկեան Եղբարք 1320 ալ. Նիւ Եորք	182695
Էլպէկեանէ	19000
Վահան Յակոբեան	4000
Սուքիասեանէ	4200
Ժամկոչեանէ	10400
Տքթ. Ալեքսանդրի յօր կտակէն 50 ալ. Վուսոր	6851
Արապեանէ	32000
Մահմուրեանէ	36800
Հ. Ամարուքեանէ 654 ալ. (Նիւ Եորք)	90164
Յ. Կ. Թէլֆէեանէ 475 » »	65685
Կոստանդեան Եղբ. 120 » Լոս Անճէլէս	16560
Կ. Կէրթմէնեանէ 490 » »	67605
Մ. Յէրրանեանէ 360 » »	49660
Sivas Social Club 350 ալ. Նիւ Եորք	49619
Ամերիկա հանդանակութեանէն 2307 ալ. 01 սէնթ	318367
Մ. Մովսէսեան, 120 ալ. Հէվըրհիլ	16560
Տիար Թոփալեանով հանդանակութեան 400 ալ.	55200
» Կոստանդեանէ 120 ալ.	16580
Ֆիլատէլֆիա Յանձնախումբի հանդնկթ. 82 ալ. 25	11350
Վահան Օհանեանէ	800
Տ. Մեսրոպ Ա. քահ. Անտոնեանէ	6000
Մ. Մէօթէմէտեանէ. Զակազիկ	21000
Օ. Պլքատեանեանէ, Գահիրէ	11400
Արշ. Հայուհեաց Ընկ. Ն. Եորք 255 ալ.	25220
Արմէն Մարեանէ, Պրիւքսէլ 50 անգլ. ոսկի	33500
Միքայէլ » » 20 » »	13400
Արա և Մանուկ » » 5 » 14 շ.	3819
Գալուստ Կիւլպէնկեան, Բարիզ, 10000 ֆր.	54050
Դաւիթ Մարեան » 9000 ֆր.	48810
Զամքերթէն Ներսէս, Անվերս, 3000 ֆր.	16320
Թազևոր Թազևորեան, Բարիզ, 2000 ֆր.	10800

Տիկ. Մարդարիտ Պօղոսեան, Բարիզ, 200 Քր.	1080
Մր. Էնման, Hilfsbund ընկ.	23570
Գթուժեան Խաչով Հ. Կ. Խաչ, Պոսթոն	38625
Արշակ Գրիգորեան, Պուլքէշ 500 լէյ	420
Հ. Հայրապետեանէ, Գոնստանցա	8400
Գթ. Խաչէն, Գոնստանցա	5840
Յեցեկեաներէ	1950
Հալաճեանէ	5200
Մովսէսեանէ	15000
Տիկին Մարիամ Թանօրճեանէ	1000
Բարսեղեանէ (Վասիլէվա)	5000
Գասպարեանէ	3000
Կարապետեանէ	3000
	<hr/>
	1,754,657

ԱՅՍ ՈՐԲԵՐԸ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՎՐԱՅ ԱՐԺԱԾ ԵՆ

1923—24ին	3	գիշերօթիկ	7	ցերեկեան	73400
1924—25ին	7	»	8	»	152600
1925—26ին	17	»	4	»	334200
1926—27ին	14	»	4	»	269200
1927—28ին	23	»	6	»	444600
1928—29ին	17	»	6	»	301400
1929—30ին	14	»	4	» ճանպրհօթ	289537
1930—31ին	15	»	13	»	291600
1931—32ին	15	»	15	»	260616
					<hr/>
Ընդհ. գումար					2,417,253
Ստացուած գումարները					1,754 657
					<hr/>
Որբերու ֆոնդէն դպրոցի պահանջը					662,596

Մեր յարգելի ընթերցողները, Հայ ժողովուրդը, պիտի ըսեն անշուշտ.

— Եթէ շուրջ 700,000 լէվա գոհողութիւն մը կըրցած է ընել Մեսրոպեան ձեմարանը, ապահովաբար ունեցած է ուրիշ ազրիւրներ եւս: Անշուշտ ձեմարանը շահաբեր գործ մը եղած է և կըրցած է յաւելեալ գումարներ ապահովել, այդքան որքեր խնամելու և կրթելու համար. կա՛մ ձեմարանի մէջ ընդունուած գիշերօթիկ ու ցերեկեայ սաներէ ստացուած գումարները բաւեր են նաև անթոշակ աշակերտներու համար ևս, և կա՛մ ձեմարանի Տընօրէնութիւնը գտեր է ուրիշ հանգ մը, ուրիշ նուիրատուութիւններ, սրոնք յատկացուցեր է այդ չվճարող ազոց ի հաշիւ:

Այո՛, Մեսրոպեան ձեմարանի Հիմնադիր-Տնօրէնը գտած է բաւական կարեւոր հանգ մը և աղբիւրներ, որոնք ցարդ օգտակար եղած են. պիւտճէի խոշոր բացերը դոցելու համար: Ահա մեր խոստովանութիւնը:

Առաջին, մեր գտած ՀԱՆՔԸ՝ աղբիւրը եղած է խնայողութիւնը և ծայրասիւնան խնայողութիւնը:

ձեմարանի հիմնարկութեանէն մինչև այսօր մեր տարեկան պիւտճէն աներեւակայելի աստիճան փոքր եղած է. այս 9 տարուան մէջ մեր դպրոցական պիւտճէն, բացի շէնքերու ձեռնարկներէն եղած է շուրջ 550-600 հազար լէվա: Իսկ այս վերջին տարին մեր պիւտճէն է 450 հազար լէվա (շուրջ 3500 տուար, 90 հազար ֆրանք):

Այս տարուան ուսուցիչներու տարեթոշակը նախատեսուած է 240.000 լէվա: Մնունդի համար 150.000, Լուսաւորութեան, ջերմութեան և զանազաններու 60,000 լ. ընդ. ամէնը 450 հազար լէվա, ինչպէս ըսինք:

Արդ, եթէ բաղդատութեան դնէինք ուրիշ դպրոցներու հետ, օրինակ Սոֆիայի Ազգ. Վարժարանի պիւտ-

Ճեմարանի Երջանաւորսնիրք եւ Ուսուցչ. Կազմը 1930ին

Ճեմարանի Երջանաւորսնիրք եւ Ուսուցչ. Կազմը 1930ին

ձէին հետ, պիտի տեսնէինք խնայողութեան չափը: Այդ վարժարանին այս տարուան պիւտճէն է 270 հազար լէվա, ան նախակրթարան մըն է; ցերեկեայ, 4 ուսուցիչներով, մինչդեռ ձեմարանը թէ՛ դիշերօթիկ է և թէ՛ ցերեկեայ, թէ՛ նախակրթարան է; և թէ՛ կրթարան (progymnase) և Ուսումնարանի (gymnasium) կարգեր ունի; բացի անօրէնէն ունի 15 ուսուցիչ, ուսուցչուհի, որոնց մեծ մասը բարձրագոյն կրթութեան ցեղ ունենալով բարձր պէտք է վճարուին:

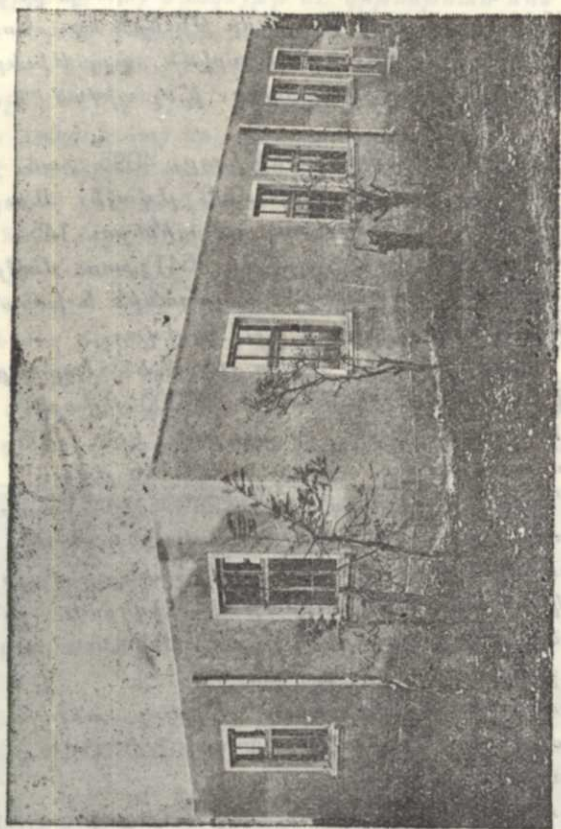
Հոս բաղդատութեան չենք ուզեր դնել դրացի տերութիւններու մէջ հայ հաստատութիւններու պիտճէններուն հետ. օրինակ Պուքրէշի Ազգ. վարժարանը, որ ցերեկեայ է միայն, նախակրթարան ու կրթարան, չունի նոյնպէս դպրոցական շէնքի վարձք, տարեկան պիւտճէն ունի շուրջ մէկ ու կէս միլիոն լէվ (մէկ միլիոն 250 հազար լէվա):

Ի՞նչպէս կարելի է; ուրեմն; այս խնայողութիւնն ընել, այսքան փոքր պիւտճէնով մը դուրս դալ:

Գաղտնիքն հոն է որ Հիմնադիր-Տնօրէնը իբրև ուսուցիչ, շաբաթական բաւական շատ թիւով դաւեր աւանդելով հանդերձ, պիւտճէին մէջ իրեն ամսաթոշակ չէ նըշանակած. կամ եթէ նշանակուի իսկ, Մեսրոպեան ձեմարան բարոյական անուան վրայ առերևոյթ պահանջ մը կը մնայ: Ուսուցիչներէն մին Օր. Յրանսուհի նոյնպէս պահանջք կ'արձանագրէ ձեմարան բարոյական անուանին վրայ, իբրև Գէօրգ Մեսրոպի ընտանիքին մէկ անդամը: Ամբողջ խոհանրցը, ներքին աշխատանքները նոյն ընտանիքին անդամներուն վրայ կը ծանրանան, միշտ պահանջք, որ իսկական (effectif) պիւտճէին մէջ չեն անցնիր: Միմիայն այս խնայողութիւնները տարեկան շուրջ 180—200 հազար լէվայի կը հասնին:

Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել նաև այն որ Գերմաներէնի ուսուցիչը ձրի կը դասաւանդէ, վճարուած ըլլալով Hifsbund գերման ընկերութեան կողմէ:

Իսկ այս վերջին 2 տարիներու պիւտճէին թեթեւացումը յայտնապէս կը պարտինք անոր որ շնորհիւ Տիար Մինրան Մուրաճեանի փոխատուութեան, ազատուած ենք դպրոցի շէնքի վարձքերէ, որոնց տարեկան զուամբը 70—80 հազարի կը բարձրանար մեր առաջին տարիներուն:

ձեմարանի առաջին յարկը
ՔեսէլինչեՅ եղբայրներու միջոցաւ շինուած

ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

Աւելի շոշափելի, յստակ զաղափար մը տալու համար թէ ձեմարանը ի՞նչ զոհողութիւններու, նիւթական, ֆիզիքական ու հոգեկան ի՞նչ հասնումներու արդիւնք է, պէտք է տանք անոր այժմու տեսեսական պատկերը:

Ամէնէն պերճախօս փաստերը թիւերն են, հասարակ թուարանական թիւերը: Տանք ուրեմն, այդ թիւերէն:

Ի՞նչ ունի այսօր ձեմարանը, ի՞նչ արժած է իբրև դրամ:

1. Մերսոպեան ձեմարանի հողը, 4095 քառ. մեթր տարածութեամբ, զնուած է 360.000 լէվայի: Այս 4095 մեթրէն դացած է ճամբաներու, դրացիներու 1454 մեթր և մնացած է այժմ զուտ հողամաս 2641 քառ. մեթր:

2. Աղջկանց ննջարանին, ճաշարանին և խոհանոցին նորոգութեան ծախք եղած է 45,750 լէվա:

3. Դպրոցի առաջին յարկը շինած են Եղբարք Քէսէլինչէֆ, պայմանագրութեամբ, 380000 լէվայի:

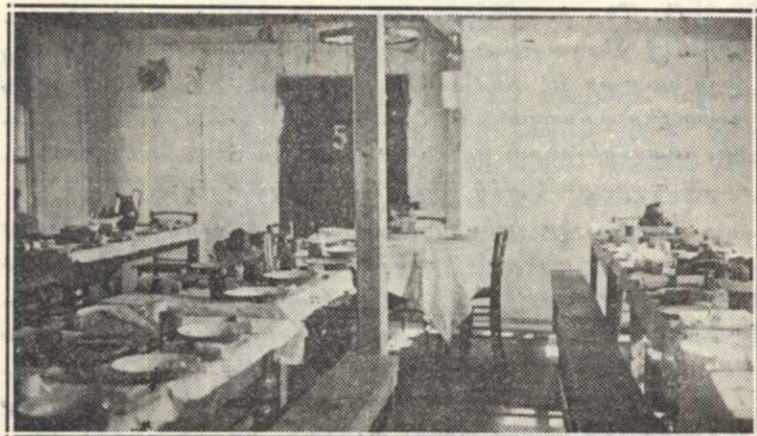
4. Բաղնիքի շէնքը, լուացարան եւն. 105 քառ. մեթր տարածութեամբ, արժած է 133,146 լէվա:

5. Դպրոցին երկրորդ յարկը 240 մեթր տարածութեան վրայ, երբ նոյն Քէսէլինչէֆ Եղբայրներու կողմէ յանձնառութիւն եղած էր շինել 330 հազար լէվայի, մեր անհատական նախաձեռնութեամբ և ճիգերով, շինուած ու արժած է 259 հազար 458 լէվայի, մեկուկես յարկ, լաւ ցախանիւրերով:

Այսպէս ձեմարանի ամբողջ շէնքերը, անշարժ գոյքերը արժած են 1 միլիոն 178 հազար, 355 լեվա. (ոտրջ 8500 տոլար):

Անշուշտ 7—9 տարուան մէջ այսքան արդիւնք, այսքան շինութիւններ, աչք ծակող յաջողութիւն մը պիտի նկատուէին և ձեմարանի Հիմնադիր Տնօրէնը պիտի համարուէր Պուլկարահայոց մէջ եթէ ոչ առաջին մեծ

վճառականը կամ գործարանատէրը, գէթ պիտի նկատուէր առաջին ֆաբրիքայի ս հայ ուսուցիչը. որ քիչ ժամանակի մէջ այսքան կլորիկ շահ մը կրցեր է ապահովել, դուք ըսէք կրցեր է շահագործել ազգն ու իր որբերը: Այսպէս ալ ըսողներ եղած են ու կան: Նոյնիսկ վերջերս գըտնուեցան «Վերածնունդ» անուան տակ թաքնուած ու իւրենք զիրենք հայ մշակոյթի ու կրթութեան մեծ ունիւթրաներ ծախող մարդիկ, որ վերջերս հոգաբարձական ընտրութեան միջոցին չի խղճահարեցան իրենց հրապարակային կոչին մէջ դնելու. «մեր քթին տակ, ազգային դրամներով, յանուն հայ ժողովուրդի և հայ որբերու հաւաքուած է ուսուցիչի մը կողմանէ անազին գումարներ և կառուցած է իր սեփական եւ հոյակապ ցեմէրը, շահագործելով նոյն ժողովուրդի ուսումնասեռնչ ու որբասէր զգացումները»: Նոյնիսկ ըսողներ կան թէ «Տնօրէնը, բացի այս շէնքերէն, Ամերիկեան պանքաներու մէջ ունի տուելի քան մեկ միլիոն լիւա, գորս անձեռնմխելի պահած է իր անձնականին համար»: Իմանալով այս հաւաստումները, ճիշտ է, գրեցինք մեր բարեկամներուն Ամերիկա, որպէս զի բարի ըլլան հետապնդել ու գտնել այդպիսի

ձեմարանի նաւարանը

զուժար մը, քանի որ մենք չենք գիտեր կամ մտցեր
ենք անոր հասցէն, չըլլայ որ սնանկացած դրամատուն-
ներէն մէկն ըլլայ, եթէ կարելի է դանկը՝ իմացնեն մեզ
որ ջանանք օգտագործել կամ աւելի ապահով դրամա-
տուն մը փոխադրենք զայն...

Անշուշտ, մէկ կողմ դնելով երգիծանքը, լրջօրէն
շարունակենք նաև տալ թուարանական պերճախօս թի-
ւերը:

Ճեմարանը այսօր, այսքան արժէքով անշարժ գոյ-
քերու փոխան ունի պարտ:

1. Ճեմարանիս մեծ բարերարը, Տիար Միհրան Մու-
րաշեան, խոշոր փոխատուութիւն մ'ընելով 10 տարիէն
վճարելի, անտակոս, ամբողջ չէնքերը առած է իբրեքի
տակ և այսօր կը պահանջէ $676 + 20 = 696$ հազար լէվա:
Այս գումարին 4/10ը պէտք է վճարուած ըլլար ցարդ,
բայց անկարելի եղաւ ձեմարանի տնտեսական սոսկալի
տազնապին պատճառով:

2. Քէսելինչէֆ եղբայրները դեռ առաջին յարկի
38⁰000 լէվայէն կը պահանջեն մաս մը գումար: որ հա-
րիւրին 12 տոկոսով այսօր կը հասնի 80.000 լէվայի:

3. Մեր խնամակալութեան վերջին ժողովներէն մէ-
կին մէջ Տեսչութեանս կողմէ ներկայացուած հաշիւ մը
ցոյց կուտար թէ ձեմարանն ունի նաև 266 հազար լէվա
պարտքեր զանազաններու, պետական սոււրքի, հացագոր-
ծի, ուսուցիչներու եւն: Հետեւաբար ձեմարանի այսօր-
ուան պարտքն է մէկ միլիոն 42 հազար լէվա:

Ինչպէս կը տեսնուի ձեմարանի ամբողջ անշարժ
գոյքերը, որ այնքան կրճատուած, պակասած, դորձածուած
ու մաշած են. եթէ իրենց սկզբնական արժէքով ընդուն-
ուին, հազիւ գոցեն եղած պարտքերը: Յայտնի է սակայն
որ 4095 քառակուսի մեթրէն 2641 մեթր մնացած հողմը,
7 տարի է ազոց ձեռք անխնայ դորձածուած դպրոցի մը
չէնքերը չեն կարող արժեկ այնքան, որքան արժած են:

Նւ սակայն ձեւարանը այս պարտքերէն դուրս դեռ
ունի հետեւեալ պարտքերը.

1. Հիմնադիր Տնօրէնի դրած դրամագլուխը	լեվա
բայ 1925 Սեպտ. 1 տեղեկատուութեան	350.000
2. Հիմն. Տն. ին. դրած շարժուն գոյքերու գինը	100.000
3. " " Յարեւանէն գոյացած գումարը	40.000
4. " " դասագիրքերու վաճառուէն գոյացած գումարները	180.000
5. " " թոշակներէն խնայուած գումարները	432.000
6. " " ընտանիքի անդամներու թոշակներէն խնայուած գումարները	360.000
7. Մուրատեանի անձնապէս Տնօրէնին նուիրած գումարները	370.000
	<hr/>
Գումար	1.852.000

Ասոնց կարգին յիշենք նաև ձեւարանի
բացառիկ մէկ եկամուտը.

6 տարի Պատի Օրացոյցներէ գուտ շահ	
1926ին	21.000
1927ին	35.000
1928ին	71.612
1929ին	60.000
1930ին	38.286
1931ին	21.481
	<hr/>
Ընդհ. գումար	2.079.379

Հետեւաբար ձեւարանը լաիեր, մաքրեր, սպառեր է ոչ միայն Հիմնադիր Տնօրէնի 670 հազար լէվա դրամագլուխ գումարը, թոշակներէ խնայուած 792.000 լէվա գումարները, Մուրատեան պատուական բարեկամին ու բարերարին 370.000 լէվա Գէորգ Մեօրոպի իբրև դրամագլուխ արուած նուէր գումարները, այլ նաև շուրջ 250.000 լէվայի Օրացոյցներէ գուտ շահերը, և բառասփի ու բացէն եկած ուրիշ հասոյթներ, ինչպէս հանդէսներէ, թատրոններէ, վիճակախաղերէ գոյացած գումարները:

Համարում

ԱՅՍ ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԻՏՃԷՆ ԵՒ ՀԱՅԿԱՐՍՆԸ

Տնտեսական այս պատկերին առջև, պէտք է շեշտենք և ա՛յն որ համաշխարհային տնտեսական ահաւոր տագնապը առաւել եւս անգրադարձած է մեր վրայ: Գիտենք թէ՛ հայ ժողովուրդն ալ ամէնէն շատ տապկուտղներէն մէկն է. թէ՛ մեր ծնողներէն շատեր չկրցան ու չեն կըրնար օրը օրին իրենց յանձնառութիւնները կատարել, թէ՛ մեր վարժարանին մէջ որբերու պաշտպան անձերէն կամ միութիւններէն շատեր ձեռք քաշեցին ու չկրցին շարունակել իրենց երբեմնի աջակցութիւնը: Այս պայմաններուն մէջ մեր կացութիւնը կը դառնայ յոյժ ծանր ու անտանելի: Մեր այս տարուան պիւտճէն, այսքան խնայողութիւններէ յետոյ, խոշոր բաց մը կը ցուցադրէ: Վերջերս համառօտ զեկուցում մը տպագրեր էինք սեղմ շրջանակներու համար: Այդ զեկոյցին համեմատ տարւոյս

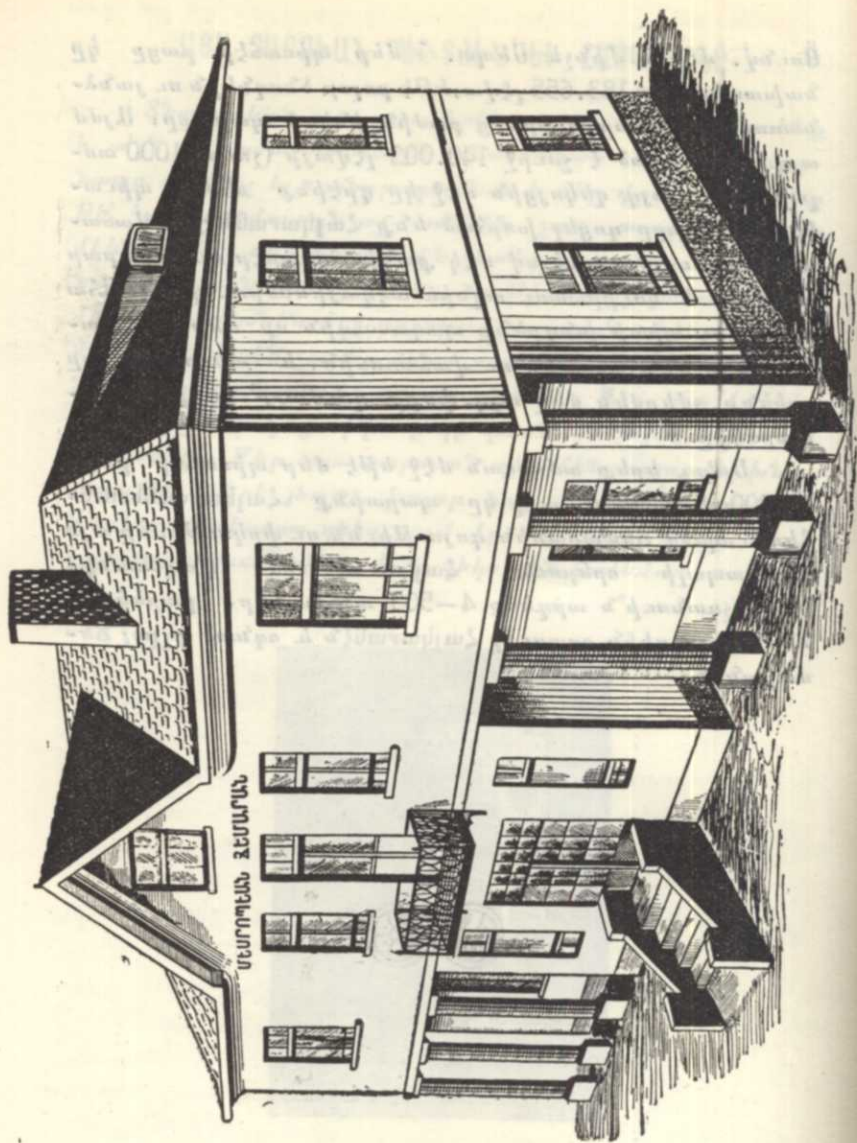

Հ. Ամրուբեան

Յու.Նվ. մէկէն մինչև Սեպտ. 1 մեր պիւսճէի բացը կը նախատեսուէր 183.655 լէվա, եթէ բոլոր ծնողներն ու յանձնառուները վճարեն իրենց բաժին ինկած պարտքը: Այժմ այդ բացը եղած է շուրջ 140.000 լէվայի (շուրջ 1000 տուլար): Մեր այդ զեկոյցին մէջ կը գրէինք «Մեր պիւսճէի այս բացը գոցել խորհած ենք Հայկաւրաններու վաճառումով, և յոյս դնելով մէկ քանի ազգասէր ու բարերար սրտերու և նուիրատու ազնիւ ազգայիններու վրայ: Ահա թէ ինչու պիտի խնդրենք պաղատագին որ մեր Հայկաւրանները գնահատուին ու վաճառուին, և անոր որ կը զրկենք՝ չմերժեն մեզ այդ փոքր գումարը՝ գրքին փոխարժէքը:»

Երկու երեք ամսուան մէջ եթէ մեր պիւսճէի բացը 43.000ով պակսեց, այդ կը պարտինք Հայկաւրաններուն: Հետեւաբար ձեմարանին գոյութիւնն ու փրկութիւնը այս տաղնապալի օրերուն Հայկաւրաններէն կ'սպասենք: Պիտի չգտնուի՞ն արդեօք 4—500 անհատներ, բարեկամներ, որ ուզէին օգտուիլ Հայկաւրանէն և օգնած ըլլալ ձեմարանին:

ՄԵՐՈՊԵԱՆ ՀԵՄԱՐԱՆ

ձեմարանի այժմու շենքը

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԻՐԻ,

Ահա քու մէկ զաւկիդ համարատուութիւնը: Ըսի քեզի իմ զաղափարական գործունէութեան շարժիչ ոյժը, պարզեցի Քեզ իմ դաւանանքը, պատմեցի Քեզի հայ դպրոցի մը հիմնարկութեան ծնունդը, ծնունդ տուող ազգակաները, անոր առաջին յաջողութիւնները և կրած առաջին հալածանքը, անոր տարազրուիլը, եղած ճիգերը, զոհողութիւնները, հատնումները, անոր իննամեայ կեանքը, և այսօրուան իրական պատկերը:

Այս համարատուութիւնը կուզայ անգամ մը եւս ապացուցանել թէ հայ միտքը, հայ մշակոյթը պէտք է անցնի միշտ հալածանքի բովերէն, տարազրութեան ուղիներէն: Քա՛ւ լիցի որ ես ուզեմ համեմատել այս ձեւմարանի համեմա ձեռնարկը հայ ժողովուրդի մեծ զաւակներու խնկելի յիշատակներուն՝ ձեռնարկներուն հետ. բայց կարծես միխթարութեան շունչ մը ունեցեր եմ ու կ'զգամ իմ ճամբուս վրայ, մտածելով թէ այս է եղեր նաև պատկերը մեր բոլոր հին ուսուցիչներուն: Այսօրուան գովարանուած ու փնտռուած Պէրպէրեան մը նայն բախտին արժանացաւ մեր մէջ. 2 տարի Գատրգիւղի մէջ, այդ հայ-լայֆ թաղին մէջ, քիչ հալածանք չկրեց, մինչև որ տարազրութեան ճամբան բռնեց ու գնաց թառիլ Սկիւտարի բարձունքներուն վրայ: Այսօր այնքան աստուածացած Մխիթար Աբբան այժիս առջեւն է շարունակ, հալածուած կիպրոսի վանականներէն, 4) աստիճան տաքութեամբ ազբիւրի աւազանին մէջ միս մինակ. հալածուած Պոլիս, Իզմիր, պատուհաններէ փախուստով, կանացի զգեստներով դէպի Մոսկա հեռաւոր, անհայ, անապատ թերակղզին,

նպա դէպի Վենետիկի ամայի, անմարդաբնակ Ս. Ղազար կղզին:

Հալածանք բռնոր մտաւորականներու դէմ, ինչե՛ր չէ ըսած այս ժողովուրդը, հայ վարժապետը բարիա է, խամաճիկ, մանկամիտ՝ եթէ ստրուկի հոգի կը կրէ ան, ամբարտաւան, անկրօն, անհաւատ, դաւաճան է ան, եթէ քիչ մը ցեղային հպարտութիւն, անհատական արժանեաց գիտակցութիւն կայ անոր մէջ:

Եւ սակայն հայ վարժապետը բնակելու վրայէն բարձրագոյն պիտի աղաղակէ իր գիտակցական ձայնը «Ապագան Դաստիարակինն է» (Ռ. Յ. Պէրպէրեան):

* * *

Այս համարատուութիւնը ցոյց պիտի տայ քեզի, Հայ ժողովուրդ, թէ ո՞ւր է ճշմարտութիւնը: Հիմակ Դո՛ւն ըսէ, պատուական ժողովուրդ Հայոց, թէ ո՞վ է շահագործողը և շահագործուողը: Ո՞վ է որ տուեր է ու կուտայ իր ունեցածն ու չունեցածը, իր քսակն ու հոգին ազգային կրթական մեծ նպատակի մը համար:

Շատեր ըսեր են ու կ'ըսեն, նոյնիսկ վեղարաւոր բարձրաստիճան կրօնաւոր մըն ալ վերջերս կը գրէր ինձ, անհասական մասնաւոր վարժարան մըն է ձեմարանը, ուրեմն, շահու խանութ, հայ վարժապետ մը՝ վաճառական, ուսում կը ծախէ, դրամ գիղելու համար...:

Ինձ Հայ ժողովուրդ, քու անունով երդուընցող ու սոնքացող ներկայացուցիչներէդ քանիներ ո՞րքան կոյր են, ո՞րքան մանուկ:

* * *

Այս համարատուութիւնը չէ եղած, սակայն, ցոյց տալու քեզ, ո՞վ իմ Հայրերու Սերունդը, թէ ձեմարանին հիմնադիրը իր ամբողջ զոհաբերութիւնն ըրած է, որպէսզի Դուն պարտական մնաս կամ երախտապարտ:

Ո՛չ, քա՛ւ լիցի:

Այն բոլորը որ տուեր եմ, որ կը շարունակեմ տալ, չեմ տուած ու չեմ տար իբրև վարկ, ապագային քեզմէ պահանջելու համար. ո՛չ, ոչ մէկ սանթիմ, ոչ մէկ սէնթ պարտական կս դու քու զաւկիդ կամ զաւակներուդ, անոնք զազափարի մը մի առաքեալները, իտէալ իրականացման սատարները, արդէն իսկ վարձատրուած են, արդէն առած են աւելին ինչ որ տուած են:

Երանի թէ այս սուրբ գործը, ազգային դաստիարակութեան գործը արդիւնաւոր դառնար, որովհետև Քու փրկութիւնդ ատոր մէջն է: Այն ատեն յաւելուածով վարձատրուած պիտի ըլլային քու լոյսի մշակ զաւակներդ, կատարած պիտի համարէին իրենց որդիական պարտականութիւնը հանդէպ Հայրենիքին ու Յեղին, մայրեւո ՄՕԴԸ, Հայ Ազգին:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Անկեղծ ըլլալու համար պարտաւոր եմ խոստովանիլ թէ Մեսրոպեան ձեմաբանի նման հաստատութիւն մը հայ և օտար շրջանակներու մէջ առաջին օրէն ունեցաւ իր գնահատողները և քաջալերողները:

Ապերախտութիւն պիտի ըլլար չխոստովանիլ այս: Առաջին օրէն, երբ ձեմարանը բացուելու հնարաւորութիւններն ստեղծուած էին, գտնուեցան հայ թերթեր Հայրենիք և Ասպարէզ, որոնք մէյմէկ խմբադրական նութեցիին գործին կարեւորութիւնը չեշտող: Այնուհետեւ զըրեթէ բոլոր աչքի զարնող հայ թերթեր, Պայխար, Հ. Կոչնակ, Կոուցկ, Հայ Սիրս՝ Ամերիկայի մէջ, Ազդարար, Նոր Լուր, Ժամանակ Պոլսոյ մէջ, Յառաջ, Ապագայ, Նոր Երկիր Բարիզի մէջ, Յուսաբեր, Արախ Եգիպտոսի մէջ, Հորիզոն Սելանիկի մէջ, Հայաստան, Նոր Արեւոյնս Ռուսմանիոյ մէջ, Արախ, Նոր Արախ Պուլկարիոյ մէջ եւն.: Գըրեթէ ամէնքն ալ յարմար առիթներէ օգտուելով խմբագրականներով, թղթակցական և այլ յօդուածներով անդրադարձած են այս հաստատութեան և միշտ վեր առած են անոր օգտակարութիւնը, կարեւորութիւնը, կատարած ու կատարելիք դերը Պալքաններու մէջ և անոր աջակցութեան՝ օգնութեան հասնելու անհրաժեշտութիւնը:

Հաճելի պիտի ըլլար անշուշտ անոնց բոլորէն ալ մէջբերումներ ընել, արտասպումներ կատարել, բայց աւելորդ կը նկատեմ, որովհետեւ անոնք բոլորը հրապարակին վրայ են, հասարակութեան սեփականութիւնը:

Եւ սակայն հոս յարմար կը դատեմ դնել քանի մը էջեր ստացուած բաղմամբիւ շնորհաւորական, գնահատական ու քաջալերիչ նամակներէն, դոնէ՛ հայ աչքառու, բարձրաստիճան անձերէ, հայ մտաւորականներէ ևն. ստորագրուած, առանց դաւանանքի, առանց կուսակցական խտրութեան:

Գ Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ Ա Ն Ն Ե Ր

Կիլիկիոյ ծերուեցազարդ Հայրապետի մէկ նամակէն,

«Օտար հորիզոնի վրայ Ձեր հաստատած Կրթարանը կամ ձեւարանը, այնքան ճշնաժամային օրերէ և դէպքերէ յետոյ, թէ հիացումս և թէ նախանձս կը շարժէ. կը հիանամ որ հայուն աննուաճ նկարագիրը կը պատկերացնէք. կը նախանձիմ, որովհետեւ հին և անցած օրերուս չեմ կարող վերադառնալ, մոռցած եմ երիտասարդութիւնս, մոռցած եմ վարժապետութիւնս, լեռնակուտակ ցաւերն ու տառապանքները ամէն բան թողած են իրենց արիւնստ քղանցքներուն տակ:

«Կը մազթեմ ամէն յաջողութիւն, իցի՛ւ կրթարանիդ Սաները լաւ օրերու արժանան և մեր ոսկորները դուարթացնեն իրենց յաւիտենական քնարանին մէջ:

«Հայրական Սիրոյ և Օրհնութեան ողջունիւ
ՍՍ.ՀԱԿ_Ա. ԿԱԹՂ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Մեծ. Տիար Գէորգ Մեսրոպ

Հիմնադիր-Տնօրէն Մեսրոպեան ձեմարանի

Բալլիտօ, Սոֆիա

Անկեղծ հաճոյքով կարդացինք Ձեր Յուլիս 27 թը-
ուակիր գրութիւնը, որով կը շնորհաւորէք մեր նոր
պաշտօնը, և այդ առիթով կը նուիրէք մեզ օրինակ մը
Ձեր Հայկաբանէն:

Շնորհակալութիւն Ձեր շնորհաւորական գելուն ար-
տայայտութեանց համար, որոնք չափազանցութիւն պիտի
ըլլային, եթէ չթրթոային զգայուն հոգիի մը թովքով:

Ձեր կրթական գործունէութիւնը, որուն նուիրուած
էք անդրդուելի հաւատքով մը, կը դնանատենք: Հիանա-
լի քաջութիւն մըն է օտար երկրի մը մէջ Հայ միաքը
կերտելու համար պահել վառ դարբնոց մը: Ուրախ ենք
որ Տիար Միհրան Մուրատեան իր բարերար ձեռքը կար-
կառած է Ձեզի, շինելով Ձեր դպրոցին շէնքը:

Վստահ ենք որ, հեռի ամէն մասնաւոր շահերէ և
վե՛ր կուսակցական հաշիւներէ, Պուլկարիոյ մայրաքա-
ղաքին մէջ կը փառաւորէք Ս. Մեսրոպի գործն ու անու-
նը, զոր դուք ալ կը կրէք Ձեր ձեմարանին հետ, և կը
օժտէք Ձեր մաքի դաւակները Սահակ-Մեսրոպեան ազնիւ
նկարագրով, որ կ'արտացոլայ նուիրումի և ծառայու-
թեան բոլոր բարձրութիւններուն վրայ:

Շնորհակալութիւն նաև Ձեր Հայկաբանին համար:
Շատ աղուոր գործ մըն է իր բովանդակութեամբ: Ան-
շուշտ օգտակար պիտի ըլլայ ա՛յն Հայոց, որոնք հեռացեր
են իրենց բնաշխարհէն և կամ ծներ են օտար աստղերու
տակ, և կ'ուզեն կարեւոր ծանօթութիւններ ունենալ ի-
րենց ազգային պատմութեան վրայ:

Ձեր ՀԱՅԿԱՐԱՆը կը յանձնարարենք Սփիւռքի ամե-
նայն Հայոց ուշադրութեան և հնչուն գնահատանքին:

Օրհնածայն ողջոյններով

Աղօթարար

ԲԱՐԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Ազնիւ Սիրելի,

Մեծ հաճոյքով և ուրախութեամբ կարդացի նամակդ ու մխիթարուեցայ յոյժ, տեսնելով որ դիուխ կանգնած կրթական մեծ ու կարեւոր ձեռնարկի մը և իբրև լուսոյ ու գիտութեան օանդիրայ կը շարունակէք ջամբել մատաղասի մանուկներուն ուսման ու կրթութեան փրկարար սնունդը, մանաւանդ Հայութեան հոծ թիւ մը կազմող այդ դաղնւթին մէջ, որ այնքան պէտք ունի հայ շունչով օծուն դաստիարակութեան. պահելու համար իր գոյութիւնը այդ օտար երկնքի տակ:

Ուրախ ենք, այո՛, որ Ձեր սիրելիութիւնը իբր հաւատարիմ Սանը յուսոյ վառարանին ջահակիր իր ուսուցիչներուն՝ կը հետեւի անչեղ ու անսայթաք անոնց լուսաշող քայլերուն ու անխափր կը բաշխէ ինչ որ ստացաւ անոնցմէ: Արդարև մեծ ու դժուարին դործ, որուն ձեռնարկեր էք, ու ես հիացումով է որ կը դիտեմ այն յարաճուն ու անխոնջ աշխատանքը, զոր տարիներէ ի վեր ի դործ կը դնէք հակառակ բազմաթիւ խոչերու ու խոթերու. բայց նպատակը, զոր կը հետապնդէք, վեր է ամէն դժվեստէ և որ պիտի կազմէ Ձեր ներկայ և ապագայ փառքը: Ապրի՛ք, շատ ապրի՛ք:

Մնամք

Ողջունելի Սիրոյ Աղօթարար

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊՍ. ՆԱՐՈՅԵԱՆ

Իր մեկ ուրիշ նամակէն

10 Մարտ 1931

«Արդարև հիացումի արժանի է կրթական ձեռնարկդ, և մեծապէս գնահատելի անհատական ջանքերդ, ձեմարանը հետզհետէ կանոնաւորելու և ճոխացնելու համար: Կարծես թէ կ'իրագործես այն համոզումը թէ հայը անհատապէս հրաշքներ կրնայ գործել, մինչ հաւաքականապէս անգոր կը մնայ:»

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Պուլկարահայոց Առաջն. Տեղապահի ուղղուած մէկ ցամակին

«Անձամբ դիմեցինք հոս Պուլկարաց էջղարքի Տեղակալ Սրբազանին ու պարզելով խնդրոյն վիճակը և «Մեքսիկոյն» վարժարանին ներկայ և ապագայ օգտակարութիւնը, իր միջնորդութիւնը խնդրեցինք, և իր փափաքին վրայ յանձնեցինք նաև գրաւոր խօսք մը, ուր բացատրուած էին եղելութիւնը, հիմնադրին պատուաւորութիւնը, վարժարանին կարեւորութիւնը եւն., ու խնդրուած էր որ հաճի միջնորդել, որպէսզի վարժարանին բացուած տեւականանայ: Անշուշտ կը հաճիք մեր կատարած դիմումի պարագան հաղորդել նաև պ. Գէորգ Մեքսիկոյն:

Պատր. Տեղապահ

ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

Մէկ ուրիշ ցամակին՝ ուղղուած մեզ.

«Տոքթ. Մէքալըմ, որ վերջերս Պուլկարիայէն վերադարձաւ, ի մէջ այլոց դավեստով խօսեցաւ Ձեր հիմնած կրթական Հաստատութեան մասին, ինչ որ մեզի առիթ ըլլալով մեծ գոհունակութեան, պարտք համարեցինք մեր սրտագին շնորհաւորութիւնները յայտնել Ձեր ձեռք բերած այս կարեւոր յաջողութեան համար, մանաւանդ օտար երկրի մը մէջ, ուր ամէնէն աւելի Հայ գաղութը կը կարօտի առճամային դաստիարակութեան:

Վստահ ենք որ Ձեր ջանքերը պիտի շարունակէք այդ ուղղութեամբ՝ աւելի եւս արդիւնաւոր ընծայելու համար Ձեր ստանձնած նուիրական գործը, և մենք կը մաղթենք Ձեզի ի բոլոր սրտէ լիակատար յաջողութիւն և մնամք որջաւնիւ սիրոյ

Աղօթարար

Պատր. Տեղապահ

ԳԷՈՐԳ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

Մեծայարդ

Տիար Գէորդ Մեսրոպ

Բավլլովօ, Մոսկիա

Միրելի Բարեկամ,

Յուլ. 27 թուակիրդ կարգացի ամառուան արձակուրդէն վերադարձիս: Զբաղմանց պատճառաւ այսօր միայն կրցայ պատասխանել Ձեր շնորհաւորական խընդակցութեանց՝ որոնք քաղցր են, վասնզի Արմաշական եղբայրակցի մը, հայ կրթական մշակի մը զգացմանց թարգման տողեր են. որոնց համար հաճեցէք ընդունիլ իմ սրտազին շնորհակալիքս:

Տասնևեօթ տարիներ օտար երկրի մէջ հայ դպրոց, գործէն հեռու ապրելէ վերջ, հիմնապէս փոխուած պայմաններու ներքեւ հին, սիրուած հաստատութեան մը դադարած գործը վերսկսած ենք հոս, ինչպէս դուք հոս, 40 գիշերօթիկ ուսանողներ, չորս դասարան և 8 ուսուցիչներ ունինք: Յուսալից՝ կ'աշխատինք:

«Հայկարան»էդ օրինակ մը զրկելով, կ'ուզէիր տըպաւորութիւնս: Ծաշակաւոր և մաքուր տպագրութեամբ, ընդհանրապէս յաջող պատկերներով գեղեցիկ հատոր մը եղած է: Խիստ օգտակար և արժանաւոր կը գտնեմ նպատակը «Հայկարան»ին — ժողովրդականացնել Հայագիտութեան պատկանող նիւթերը՝ գորս մշակեցին հայազգի և օտար պատմադէտներ, բանասէրներ ու քննաբաններ:

Հայ պատանին՝ որ աղէտներու և հայ կեանքի ծանօթ պայմաններուն բերումով՝ չա՛տ համեստ ու չա՛տ նախնական կրթութիւն միայն ստացած է, հայ արհեստաւորը, առեւտրականը՝ որ իր գործէն դուրս հետաքրքիր է Ազգին անցեալ կեանքն ու մշակոյթը ճանչնալու, սորվելու, գաղթական հայը՝ որ յաճախ չարատանջ գործաւոր է, բայց ազնիւ ծարաւն ունի ընտանիքին մէջ իր հայրենասիրական զգացումները զօրացնելու ու դանոնք օ-

տար երկրի մէջ ծնած զաւակներուն փաստելու և իբր հայրենի նուիրական աւանդ յանձնարարելու, դեռատի մայրը որ իր կաթէն ու Ֆիզիքական հոգածութենէն զաս պարտք կ'զգայ Ազգ. առողջ գիտակցութեան մը կենդանարար սնունդը ջամբելու ու քիչ մըն ալ աւելի՝ անոնք որ ընթերցող հասարակութիւնը կը կազմեն զազութներու մէջ և սակայն առօրեայ հայ թերթերէն ու օտար վէպերու թարգմանութիւններէն դուրս՝ չեն գտներ յաճախ որ եւ է լուրջ գրուածներ՝ որ Հայու նկարագիրը ճանչցնէ ու դրոշմէ իրենց մտքին ու հոգւոյն վրայ, Շա'ս, շա'ս պատուական ռեմարան մը սիսի զտեմ «Հայկարան»ի մէջ ու Շա-դիր վերձանութեան արժանի:

Լեզուին յատկութիւնը. նիւթերու այլազանութիւնը, ճոխութիւնը, հակառակ ժողովրդական ըլլալու նպատակին և հեղինակին ատոր մէջ իսկական յաջողած ըլլալուն՝ ամբողջ հասորին մէջ տիրող զիտական, պատմական ոգին ու մեքոսը ոչ միմիայն հեղինակին պատիւ կը բերեն, այլ մանաւանդ գործին իրական արժէքը կը բարձրացնեն. ու անոր ընթերցումը խիստ հաճելի, օգտակար և դաստիարակիչ կընծայեն:

Հեղինակին կողմէ իբրև Դասագիրք՝ մեծ խնամով հրատարակուած Հայ Ազգ. Պատմութեան և Յիկեղեց. Պատմութեան հատորները արժէքաւոր ու գնահատելի նպատակ մը եղած էին Ազգ. կրթութեան կենսական գործին:

«Հայկարան», նոյնքան արժէքաւոր նպատակ մըն է Հայագիտական Ծանօթութեանց Ժողովրդականացման ներկայ էական պահանջին:

Սիրելի Բարեկամս, փափաքս է և յանձնարարութիւնս՝ որ ամէն հայ ունենայ և կարդայ զայն:

Մաղթելով գեղեցիկ յաջողութիւններ հատորիդ և ձեմարանի գործերուդ:

Ողջունիւ ջերմ սիրոյ եւ յարգանաց

Ալօթարար

ՇԱՀԷ ԵՊԻՍԿ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Բարիզ, 14 Գեկտեմբեր 1931

Յարգելի Բարեկամ,

Ստացայ Ձեր 10 Գեկտ. ամսաթիւ նամակը, և անկեղծօրէն ցաւ զգացի այն անձկալից վիճակին համար որուն մատնուած է ձեր շեմարանը. այսօր չի կայ Հաստատութիւն մը, սկսելով մեծագոյն կառավարութիւններէն, որ սաստիկ ցնցուած չըլլայ համաշխարհային տնտեսական տառնապէն, ամէն ոք ստիպուած է մաքառիլ, տոկալու և տեւելու համար. մեր Միութիւնն ալ շատ դժուարին վայրկեաններ կ'անցնէ: Բոլոր սրտովս կը մաղթեմ որ յաջողապէս յաղթէք ներկայ դժուարութեանց, քաջութիւն:

Գալով Ձեր կրած յուսախարութեանց, անոնք հասկնալի են. բայց կը կարծեմ թէ չարժեք որ չափազանց կարեւորութիւն տաք թշնամական զրոյցներուն աւելորդ իսկ էր տալ այն բացատրութիւնները որոնց լոյսին տակ ուղած էք հերքել անոնք: Ձեր զործը տեւական աշխատանքի և յարասե զոհողութեան կարօտ ձեռնարկ մըն է, որ շահու աղբիւր մը բնաւ չի կրնար ըլլալ:

Ձերդ անկեղծօրէն

Վ. ՄԱԼԷՉԵԱՆ

21 Սեպտ. 1931 Նիւ Եորկ

Սիրելի Բարեկամ,

Գրքին անունը շատ ընտիր գիւտ է և քաղցրահնչուն ահանջին, իսկ սրտին սիրելի — Հայկաբան: Շնորհակալ եմ որ օրինակ մըն ալ ինձի զրկած էիք: Արդէն իսկ այս առտուան ընթերցմանս կարգին անցուցեր էի ու թղթատեցի և հոս հոն ինչ որ մասնաւոր ուշադրութիւնս գրաւեց, կարդացի ընդհանուր դաշախար մը կազմելու համար. ինչպէս կ'ըսէք ձեր յառաջաբանին մէջ, սիրոյ ու նուիրման գործ է. ես ալ որ գրչի ու խորհուրդի նուիրուած եմ, կրնամ գնահատել արժէքն ու նշանակութիւնը այն զոհողութեան, որուն գնովը գիրքը արտադրուած է:

... Ձեր վրայ ու ձեր գործին վրայ սէր ու խորհուրդ ունիմ, աւա՛ղ սակայն որ այդ սէրն ու խորհուրդը Ձեզի զգալի ընծայելու պայմաններով չեմ կրնար թարգմանել: Կը ցանկամ ձեր յաջողութեանը, զի կը հաւատամ ձեր գործին օգտակարութեան և ծառայութեան արժէքին:

Սիրալիք Յարգանօք
Ա. Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

16 Յունիս 1931, Նիւ Եորք

Սիրելիդ իմ Պր. Գէորգ Մեքորպ

Ապրիլ 24 թուակիր նամակդ շատ ուրախացուց զիս և անուշ տպաւորութեան տակ թողուց: Հաւատա՛ որ մըրաքէս անցածը սա էր. ա՛խ, հարուստ մ'ըլլայի և այսքան անձնուրացութեամբ ազգին ծառայութեանը նուիրուած սա բարեկամիս ազուարիկ չէք մը ղրկէի իր այդ փառաւոր գործին համար: Եկուր տես որ ես ալ քեզի պէս անկուտի եմ:

Հրատարակութեան համար պատրաստած գերքդ իսկապէս հիանալի է, երբ լոյս տեսնէ, մենք ալ հոս ամէն ջանք կ'ընենք զայն սպառելու: Ընձարանիդ գործերը այսքան յամառ ու աննկուն կամքով վարելդ իրապէս հիանալի է: Աւա՛ղ, որ այդ կարգի ծառայութեանց արժէքները գնահատողներու թիւը շատ քիչ է ամէն տեղ, բայց մանաւանդ մեր մէջ:

Խ. ՊԷՆՆԷՆԱՆ

(Խմբագրատեղ Զ. Կոչնակի)

Սիրելի Բարեկամ.

... Ձեզի ղրկեցի երկու օր առաջ առանձին ծրարներու մէջ. 18 օրինակ «Ասպեա Լիպարիտ», 12ը լաթակազմ, մնացածը թղթակազմ: Ասոնց ժամանուժը իմացուցէք ուրիշ օրինակներ ալ կը ղրկեմ: Ասոնք կրնաք գործածել

ինչպէս որ ուզէք, կամ նուէր տալով իբր մրցանակ, և կամ վաճառելով յօգուտ ձեմարանիդ:

Հարկ չկայ նորանոր և հանդիսաւոր հաւաստումներու իմ կողմէն՝ սիրազեղ զգացումներուս մասին, Ձեր ստանձնած գործին նուիրականութիւնը գիտեմ նոյնչափ և անոր ծանրութիւնը: Կը մաղթեմ յարատեւութիւն, կարողութիւն, առողջութիւն՝ և աւելի փայլուն յաջողութիւն:

Նիւ Եոք

Ձերդ սիրով
ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Պատուական եղբայրակից,

Ստացայ սիրալիբ հրաւէրդ ներկայ գտնուելու համար վարժարանիդ տարեկան հանդէսին: Ծնօրհակալ եմ ի սրտէ:

Յաւս մեծ է, սակայն, որ չպիտի կարենամ ինձ համար իսկապէս նուիրական եղող այս պարտականութիւնը կատարել՝ հակառակ ջերմագին փափաքիս: — «Հոգիս յօժար է, բայց մարմինս տկար:»

Յանձնարարուած է ինձ երբեք օդի հոսանքի չհնթարկել յոգնած ու ծերացած գլուխս: Արդ՝ անկարելի է այս զգուշութիւնը ընել և արուած պատուէրին հետեւիլ հանդիսատարի մէջ: Եւ ա՛յս է միակ պատճառը որ յաճախ զիս կը ստիպէ զրկուիլ հոգեպարար տեսարաններէ, հանդիսութիւններէ: Եւ յետոյ, չեմ կարող ուրանալ որ վարժապետ մըն եմ ես ալ: Ծուրջ քառասուն տարի մնած ու ապրած եմ վարժապետի յոյզերով, յոյսերով, ցաւերով ու խինդերով, Ու որքան որ քանի մը տարիներէ ի վեր քաշուած ու հեռացած եմ ասպարէզէն, ու կ'ապրիմ վասակուած դափնիներու կամ կուտակուած պատրանքներու տոկոսով, ես չեմ որ պիտի կարենայի, ի տես սիրատուն աշակերաններուդ ցուցադրած ջանքերուն և տարած յաղթանակներուն, զսպել ու զրկել ինքզինքս քանի

մը համեստ խօսքեր ալ իմ կողմանէ անոնց ուղղելու գերազանցապէս հաճելի պարտականութենէն և անսահման հաճոյքէն:

Որքա՛ն դժբաղդ եմ որ դիպուածը այս վայելքէն ալ կը զրկէ զիս՝ խօսելու անկարող վիճակի մը մէջ դնելով զիս սա միջոցին:

Մտքով ու սրտով հոտ եմ, քու քովդ: Ու կը խընդորեմ որ, փոխանորդելով զիս, իմ անունովս ըսես բոլոր քու սանիկներուդ և սանուհիներուդ, անս'նց որոնք կը մնան և անոնց որոնք կը մեկնին վերջնականապէս, թէ աշխարհի վրայ ճշմարտապէս յաջողելու համար բաւական է ըլլալ անկախ մտքի և անշահախնդիր նկարագրի տէր, և թէ իսկապէս երջանիկ ըլլալու համար պէտք է ու բաւական է սիրել, սառապիլ ու ներել:

Կը խնդրեմ որ իմ շնորհաւորութիւններս մտուցանես վարժարանիդ ուսուցչական մարմնոյն՝ ձեռք բերուած յաջողութեանց համար: Իսկ քե՛զ, անխոնջ ու յամառ վաստակաւոր կրթական գործին, կը մաղթեմ ի բարոր սրտէ լաւագոյն յաջողութիւններ այն փշոտ ասպարէզին մէջ զոր ընդգրկած ես: Մի՛շտ դէպի վեր, մի՛շտ դէպ առաջ:

Այսօր անուանդ տօնախմբութիւնն ալ կը կատարես: Ընդունէ՛, այս առթիւ, սրտաբուխ շնորհակալութիւններս և անկեղծ մաղթանքներս:

Քեզ միշտ բարեացակամ
ԿՐԾՆ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Տիար Կրօն Միքայէլեան Պուլկարահայց մէջ հայ մտաւորականներէն մէկն է, որ մասնաւոր Հայ Կրթական հաստատութեան մը հիմնադիրը եղած է Վառնայի մէջ):

Կը մաղթեմ Ձեր դժուարին գործին յաջողութիւն և Մեարտպեան ձեմարանին յարատեւութիւն: Վառեցէք գիտութեան ջանքերը, գիտեմ շատ դժուար է ձեր գործը, որովհետեւ պէտք եղած քաջալերութիւնը չէք ստանում և միս մինակ այդպիսի մեծ գործ մը տանիլը խիստ դժուար է: Միայն մի բան ինձ յոյս է տալիս, դուք այդպիսի դժուարութիւններ շատ էք ունեցել և միշտ յաղթանակով դուրս եկած էք. այժմ էլ կը յաղթանակէք Ձեր դէմ ելած դժուարութիւններին, առանց վարանելու, առանց յուսահատելու: Իհարկ է մեր պարտականութիւնն է Ձեզ թեւ ու թիկունք կանդներու, բայց ի՞նչ անեմ. մենք ապիկարներս ոչինչ չենք անում այդ գիտութեան և լուսաւորութեան օճախի հանդէպ:

Սեղովիչ (Զօրավար)

9 Դեկտ. 1931 Գահիրե

Վկեանքիս մէջ շատ անգամներ խաբուած մարդ եմ, չեմ կարող հպարտանալ՝ թէ ճիշդ զգայարանք ունիմ մարդիկ ճանաչելու, սակայն չեմ կարող նաև ուրանալ, թէ բնագրով ու հոտառութեամբ գիտեմ մէկ-մէկ ձերմակը սեւից և սաքը պտղից տարբերելու: Ձեզ հետ երկար ապրած չեմ, բայց այն քիչ օրերն էլ բաւական եղած են, որպէսզի Ձեզնից բաժնուեմ լաւ զգացումներով: Ու համակրած եմ Ձեզ Ձեր մէջ դրական մարդը տեսնելով: Յետագայ տարիները եկան ցոյց տալու, որ, բարեբախտաբար բնաւ սխալած չեմ: Գո՞հ եղէք, հպարտացէք որ ընտիր ցեղին հարազատ զաւակն էք, — յամառ, տոկուն, անապատի մէջ քրտինք թափող և ժայռերի վրայ ծաղկանոց ստեղծող: Ի՞նչ արժէք ունին հաչոցները, ո՞վ է դռուչ տուող ծոյլ ու մեղկ բերանների վայրահաջութիւններին: Ձեզ պիտի գնահատեն, սիրեն ու յարգեն գործեր կատարելու և ոչ թէ գործեր խափանելու համար: Բոլոր

հաջոցները ձեմարանի մէկ պատուհանը չարժեն, որտեղից
ամէն դատարկ խօսք դուրս պիտի գայ և քամիների սե-
փականութիւնը դառնայ: Ուրեմն եթէ իմ գիտցած Մես-
րոպն էք, գործերնիդ կը շարունակէք ու կարաւանը կը
քշէք, երկու գոց ականջներ ցուցադրելով հաջոցների
դէմ:

Հաւատացէք որ մի Մեսրոպ էլ ես եմ, նրա չափ
բարոյական վաստակ չդիզամ, սակայն նրա չափ արցունք
ու արիւն փսխած: Ուստի թոյլ տուէք որ Ձեզ նմանելով,
ես էլ կրկնեմ՝

Մեծագոյն խելագարներից մէկը
կրսորագրեի

ՎԱՀԱՆ

(Խմբագրապետ «ՅՈՒՍԱՔԵՐ»ի)

3 Օգոստոս Սուլբանապետ (Պարսկաստան)

Միրելի Բարեկամ,

Շատ ուրախ եմք որ Ձեր և մեր սիրած գործը՝ թէև
դանդաղ քայլերով՝ բայց յարատև կը յառաջանայ: Գի-
տեմ ունեցած դժուարութիւննիդ՝ որոնք կը յուսամ թէ
համբերութեամբ և տոկունութեամբ պիտի կրնաք հար-
թել:

Ինձ հետ նախկին աշակերտունիդ՝ Ձեփիււր նորանոր
յաջողութիւններով զօրաւոր կամք և յարատևութեան
ոյժ կը մաղթէ Ձեզ:

Ձերդ

ԹԱԹՈՒԼ Գ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

4 նոյ. 1929 Նիւ Եորք

Յարգոյ Տիար,

...Ընկերութեանս կողմէ կուգամ Ձեզ քաջալերել Ձեր ստանձնած ազնիւ գործին համար, յուսով ենք թէ Ձեր ճամբուն վրայ հանդիպած խոչընդոտները արգելք չպիտի հանդիսանան այդ զիսի օգտակար գործի մը:

Սիրալիբ յարգանքներ բոլոր անդամուհիներու կողմանէ:

Մնամ

Ձերդ Յարգանօք

ի Գիմաց «Արեալոյսի Հայուհեաց Ընկ.»
Ասենադպրուհի՝ ՊէԱԴՐԻՍ ԹԱԹՈՍԵԱՆ

Գահիրէ 4 Փետրուար 1932

«Հաճոյքով ստացայ Ձեր ղրկած «Հայկարան» անուն պարբերագիրքը:

Ներկայիւս կը փութամ յայտնել Ձեզ իմ անկեղծ շնորհաւորութիւնները, թէ՛ սոյն օգտաւէտ գիրքին և թէ՛ մանաւանդ Ձեր նախաձեռնութեամբ Մեսրոպեան ձեմարանի այնքան ազգօգուտ և գովելի հիմնարկութեան ձեռնարկին համար:

Լիայոյս եմ թէ, շնորհիւ Ձեր աջալուրջ հսկողութեան և անխոնջ ջանքերուն, սոյն ձեմարանը պահելով ընդմիշտ իր գոյութիւնը՝ փափաքուած արդիւնքը պիտի տայ, հասցնելով հայ ազգին զարգացած դաւակներ:

Առ ի գնահատութիւն Ձեր սոյն կրթասիրական գեղեցիկ գործին, ներփակ Ձեզ կը ղրկեմ մէկ եգ. ոսկի փոքրիկ նուէրս, մաղթելով Ձեզ կար և յաջողութիւն:

Մնամ Յարգանօք

Տ. ԲԱՐԹՈՂԵԱՆ

(Բրոձ. Տելեմա)

Միրելի Բարեկամ,

Անհուն ուրախութեամբ ողջունեցի Ձեր 27 Յուլիս 1930 թուակիր պատուական գրութիւնը նաև Ձեր յոյժ հետաքրքրական և օգտակար նոր գիրքը «Հայկարան», զոր մեծ գուրգուրանքով կը պահեմ սեղանիս վրայ իբր „referance“ ի գիրք: Ձեր այդ գործին համար, հմուտ գրչինքնէ պատրաստուած գրախօսականներէ վերջ, ինծի պէս մէկը ի՞նչ կրնայ ըսել: Վախնամ աւելի նսեմացնեմ այդ թանկագին աշխատութեան արժէքը, իմ թերի արտայայտութիւններովս: Այսպիսի գիրքի մը պէտք ունինք, սակայն Ձեզմէ զատ մէկը չկար որ կարենար այդ պէտքը լիովին գոհացնել: Երախտագարա ենք Ձեզի ու պարտք մըն է մեզ համար զայն տարածել:

Ճեմարանիդ Յայտագիր-կանոնադրէն օրինակ մը ստացած եմ: Ճեմարանի տեւական և կանոնաւոր յառաջդիմութիւնը խիստ գովելի է: Իրապէս շնորհաւորելի էք Ձեր այդ ձեռնարկով, յաջողութիւն կը մաղթեմ:

Մնամ եղբայրօրէն
Ձերդ
ԼԵՒՈՆ ԶԷՆԵԱՆ

Նիւ Հեկլըն 1931

Յարգելի Բարեկամ,

Ինչպէս հոգիովս կը գնահատեմ Ձեր ազգօգուտ ու դժուարին գործը, Մեսրոպեան ձեմարանի նման յոյժ կենսական ու անհրաժեշտ հաստատութիւն մը հիմնելն ու վարելը: Իմ բոլոր հոգիով Ձեզի հեա եմ և կը մաղթեմ Ձեզ կարողութիւն և յաջողութիւն, յարատեւութեամբ տանելու համար Ձեր այդ գործը:

Յարգանօք
Մ. ԲԷՊԱՊԵԱՆ

Սիրելի Պարոն,

Մեղադրելի եմ ոչ միայն Ձեր գողտրիկ «Հայկարան»-ն ստանալու չհաստատելու, այլ նաև այսքան երկար ատեն փոխարժէքը չղրկելու համար: Չարամտութեան պատճառաւ չէր, եթէ կրցած էք զիս ճանչնալ: Այսու հանդերձ, իբրև հաճելի պատիժ ինձի և Ձեր քրտնաթոր ջանքերուն դոյզն վարձատրութիւն այդ գումարին երկնասպասիկը, տասը տուար կը զրկեմ: Վստահ եմ որ Ձեր կարիքը մեծ է, Ձեր գործը մեծ, Ձեր ջանքերը գնահատելի և Դուք արժանի էք ամբողջ ազգին գնահատումին և երախտագիտութեան:

Չմոռնամ ըսելու որ մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացի «Հայկարան»-ին մէջ մի էջը և մէկ օրինակ նուէրը ի հոն ուր կրնայ գնահատուիլ:

Յաջողութիւն մաղթելով Ձեր ամէն մի քայլերուն
 կը մնամ անկեղծօրէն Ձերդ
 ՅՈՎՍԷՓ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ (*)
 (Ասամնաբոյժ)

(*) Մեսրոպեան Ճեմարանի մէջ 3 տարի է ի վեր «Լուսինեան Մրցանակի» հեղինակը:

***

Ուրիշ յարմար առիթի կը վերապահենք ասոնց նման դեռ բազմաթիւ նամակներու, շնորհաւորութեանց ու քաջալերութիւններու հրատարակութիւնը, առ այժմ բաւ համարելով այս քանի մը էջերը:

Գ. Մ.

ՈՐԲԵՐՈՒ ՖՈՂՏԻ ՀԱՇԻՈՅՆ ՍՏՄՈՒԱԾ
ՆՈՐ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ

	լ էլ ա
Ա. Տ. Մեսրոպեան, Նիւ Եորք, 15 տուար (տպագրութեան առին մուցուած)	2032
Բարսեղեանէ	2000
Գասպարեանէ	1000
	<hr/>
	5032

